

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

**Καλλιόπη
Παπαθανάση-
Μουσιοπούλου**

Η Καλλιόπη Παπαθανάση Μουσιοπούλου με τὸν ἐγγονό της
ΕΝΔΟΧΩΡΑ 45-46

ΕΡΓΑ ΤΗΣ ΚΑΛΛΙΟΠΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΗ - ΜΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ

Αυτοτελείς μελέτες

(Οι υπ' αριθ. 9, 12, 15, 18, 19, 20, 21, 22 ανήκουν στή σειρά:

Λαογραφικές μαρτυρίες Ελλήνων Λογοτεχνών)

1. Οικονομική και κοινωνική ζωή τού Ελληνισμού τής Θράκης κατά τήν Τουρκοκρατίαν, ανάτυπο από τό περιοδικό "Θρακικά", τόμ. ΜΖ', Αθήναι 1974 (έπαινος Ακαδημίας Αθηνών μέ χρηματικό έπαθλο Μ. Σταμούλη 1976 και βραβείο Εθνικής Μνημοσύνης), σ. 275.

2. Η απελευθέρωση τής Δυτικής Θράκης από τό αρχείο Χαρισίου Βαμβακά, Αθήναι 1975 (έγχριση Υπουργείου Εθν. Παιδείας), σ.264 (εξαντλημένο).

3. Ελληνικά προξενεία στή Θράκη, τόμ.Α', Αθήναι 1976 (Α' βραβείο Εστίας Ν. Σμύρνης), σ.260.

4. Ελληνικά προξενεία στή Θράκη, τόμ.Β', Δυτική Θράκη, Αθήναι 1977, σ.172.

5. Λαογραφικά Θράκης, τόμ.Α', Αθήναι 1979 (βραβείο Εστίας Ν. Σμύρνης), σ.264.

6. Λαογραφικά Θράκης, τόμ.Β', Αθήναι 1980, σ.368.

7. Λαϊκή μεταφυσική, Αθήναι 1981, σ.248.

8. Λαϊκή φιλολογία, Αθήναι 1982, σ.168.

9. Λαογραφικές μαρτυρίες Γεωργίου Βιζυηνού, Αθήναι 1982, σ.144.

10. Απόχροι παράδοσης και ιστορίας, Αθήναι 1983, σ.208.

11. Σελίδες ιστορίας. Θράκη 1870-1886, Αθήναι 1984, σ.224.

12. Αλεξ. Παπαδιαμάντης· οι ελληνορθόδοξες ρίζες τού έργου του, λαογραφική μελέτη, Αθήναι 1984, σ.192.

13. Αντώνης Στενημαχίτης. Ιστορικό διήγημα, εκδ. "Ζωής τού παιδιού", Αθήναι 1984, σ.112.

14. Συντεχνίες και επαγγέλματα στή Θράκη, 1685-1920, Αθήναι 1985, σ.248.

15. Ο Ηπειρώτης Χρ. Χρηστοβασίλης, ιστορικά - λαογραφικά, Αθήναι 1986, σ.168.

16. Αλεξανδρούπολη και θρακικός Ελληνισμός, χρονικό, Αθήναι 1986, σ.48.

17. Η μεγάλη περιπέτεια. Ιστορικό διήγημα, εκδ. "Ζωής τού παιδιού", Αθήναι 1986, σ.125.

18. K. Θεοτόκης, λαογραφικές καταγραφές από τήν κοινωνική του ηθογραφία, Αθήναι 1987, σ.101.

19. Γρ. Ξενόπουλος, Ιστορικές και λαογραφικές μαρτυρίες γιά τή Ζάκυνθο, Αθήναι 1988, σ.176.

20. Η ελληνοχριστιανική παράδοση στό πεζογραφικό έργο τού Φ. Κόντογλου, Αθήναι 1988, σ.135.

21. Ιστορικά και λαογραφικά αποθησαυρίσματα από τό Στρατή Μυριβήλη, Αθήναι 1989, σ.158.

22. Ιστορικές και λαογραφικές μνήμες από τόν Ηλία Βενέζη, Αθήναι 1990, σ.134.

23. Αετοί και γίνετς στά ηπειρωτικά βουνά, διήγημα, εκδ. "Ζωής τού παιδιού", Αθήναι 1990, σ.128.

24. Θράκη, μορφές και γεγονότα, 1902-1922, Αθήναι 1991, σ.157.

25. Παραδοσιακές εκδηλώσεις τού λαού μας, 1992, σ.320.

26. Απ' τή Μικρασία μέ αγάπη, εκδ. "Ζωής τού παιδιού", σ.128.

27. Η Θρακιώτισσα μάνα. Λαογραφική μελέτη, 1993, σ.128.

Επιστημονικές ανακοινώσεις, δημοσιεύσεις σέ επιστημονικά περιοδικά κ.λπ.

1. Αγγωστες πτυχές τών αγώνων γιά τήν απελευθέρωση τής Θράκης, ανάτυπο από τό περιοδικό "Θρακικά", τόμ. ΜΣΤ', Αθήναι 1973, σ.3-11.

2. Οι καραμπατζήδες φορείς τού διαφωτισμού, ανάτυπο από τά "Πρακτικά τού Β' Συμποσίου Λαογραφίας τού Βορειοελλαδικού Χώρου", εκδ. IMXA, Θεσσαλονίκη 1976, σ.359-382.

3. Η ζωή στίς Σέρρες τό 1860 από ανέκδοτα επίσημα στοιχεία, ανάτυπο από τό περιοδικό "Σερραϊκά Χρονικά", τόμ.Ζ', Αθήναι 1976, σ.187-194.

4. Συνθηματικές γλώσσες, εθνολογικές και κοινωνικές επιπτώσεις, ανάτυπο από τό "Α' Συμπόσιο Γλωσσολογίας τού Βορειοελλαδικού Χώρου", εκδ. IMXA, Θεσσαλονίκη 1977, σ.265-283.

5. Η συντεχνία τών δουλγέρηδων φορέας παραδοσιακής τέχνης και φυτώριο συνδικαλισμού, ανάτυπο από τά "Πρακτικά τού Γ' Συμποσίου Λαογραφίας τού Βορειοελλαδικού Χώρου", εκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1979, σ.539-566.
6. Τά πρώτα βήματα τού υποπροξενείου Σερρών, ανάτυπο από τό περιοδικό "Σερραϊκά Χρονικά", τόμ.Η', Αθήναι 1979, σ.231-244.
7. Συμβολή στή νεώτερη ιστορία τής Θράκης, ανάτυπο από τό περιοδικό "Θρακική Επετηρίδα", τόμ. Α', Κομοτηνή 1980, σ. 25-28 .
8. Τό χρονικό τού προξενικού πρακτορείου Ξάνθης 1877-1885, "Θρακικά Χρονικά", τόμ. ΛΣΤ', Ξάνθη 1980-81, σ.47-48.
9. Η παλινόντση τών προσφύγων στή Θράκη, ανάτυπο από τό περιοδικό "Θρακική Επετηρίδα", τόμ.Β', Κομοτηνή 1981, σ.5-21.
10. Συμβολή στή μελέτη τών παροιμιών τού Πόντου, ανάτυπο από τό περιοδικό "Αρχείον Πόντου", τόμ. ΛΗ', Αθήναι 1981, σ.355-372.
11. Τά οικονομικά τών δήμων στή διασυμμαχική Θράκη, "Θρακικά Χρονικά", τόμ.ΛΖ', Ξάνθη 1982, σ.143-147.
12. Συμβολή στή διπλωματική ιστορία τής Θράκης κατά τό 1913, ανάτυπο από τό περιοδικό "Θρακική Επετηρίδα", τόμ.Γ', Κομοτηνή 1982, σ.45-83.
13. Χρονικό τών Σερρών 1861-1873, ανάτυπο από τό περιοδικό "Σερραϊκά Χρονικά", τόμ.Θ', Αθήναι 1982-83, σ.225-233.
14. Τά ομαδικά παιγνίδια χθές και σήμερα και η φρασεολογία τους, ανάτυπο από τό "Β' Συμπόσιο Γλωσσολογίας τού Βορειοελλαδικού Χώρου", εκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1983, σ.311-328.
15. Αγώνες τού Χαρού Βαμβακά στή Θράκη, ανάτυπο από τό περιοδικό "Θρακική Επετηρίδα", τόμ.Δ', Κομοτηνή 1983, σ.65-84.
16. Η εθνολογική σύσταση τής αρχαίας Θράκης, "Θρακικά Χρονικά", τόμ.ΛΘ', Ξάνθη 1984, σ.79-85.
17. Τό ανατολικό ζήτημα, οι εθνογραφικοί χάρτες τού 1877 και η Θράκη, ανάτυπο από τό περιοδικό "Θρακική Επετηρίδα", τόμ.Ε', Κομοτηνή 1984, σ.1-9.
18. Ο Γ. Βιζυηνός και η εθνική παράδοση, ανάτυπο από τό περιοδικό "Θρακική Επετηρίδα", τόμ.Ε', Κομοτηνή 1984, σ.51-61.
19. Η βασιλόπιττα, διηγήματα, "Τό χρυσό μήλο", εκδ. Κύκλος τού ελληνικού παιδικού βιβλίου, Αθήναι 1985, σ.284-287.
20. Από τήν εθνική δράση τού Χαρού Βαμβακά στό Λονδίνο τό 1913, "Θρακικά Χρονικά", τόμ. Μ', Ξάνθη 1985, σ.101-102.
21. Μαρτυρίες γιώ τή δράση και τή ζωή τών Σαρακατσάνων, ανάτυπο από τά Πρακτικά τού Συνεδρίου "Σαρακατσάνοι, ένας ελληνικός νομαδικός κτηνοτροφικός πληθυνμός", Σέρρες 1985, σ.104-117.
22. Ο Παύλος Μελάς και οι δραστηριότητες τού ελληνικού μακεδονικού κομιτάτου στή Λάρισα (1897-1908), ανάτυπο από τά Πρακτικά τού Συμποσίου "Λάρισα, παρελθόν και μέλλον", Λάρισα 1985, σ.374-399.
23. Τραγούδι - Στιχουργήμα από Κορητικό αντάρτη τού Μακεδονικού Αγώνα, ανάτυπο από τό περιοδικό "Λαογραφία", τόμ. ΑΓ', Αθήναι 1986, σ.461-464.
24. Τά οπουδαιότερα γεγονότα τής Ξάνθης τό 1911, "Θρακικά Χρονικά", τόμ. ΜΑ', Ξάνθη 1986, σ.88-93.
25. Η στενή σχέση τού Χαρού Βαμβακά μέ ιστορικά γεγονότα τής Θεσσαλονίκης (1916-1932), ανάτυπο από τά Πρακτικά τού Συμποσίου "Η Θεσσαλονίκη μετά τό 1912", έκδ. Κέντρου Ιστορίας Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1986, σ.155-187.
26. Ο Ελληνισμός τής Μακεδονίας και η διεθνής χωροφυλακή ως έκφραση τής πολιτικής τών μεγάλων δινάμεων (1903-1908), ανάτυπο από τό Συμπόσιο "Ο Μακεδονικός Αγώνας", έκδ. ΙΜΧΑ, Θεσσαλονίκη 1987, σ.95-111.
27. Η Ξάνθη και τό Πόρτο Λάγος στής παραμονές τού Α' Παγκοσμίου Πολέμου, "Θρακική

Χρονικά”, τόμ. ΜΒ’, Ξάνθη 1987-88, σ.128-131.

28. *H Ξάνθη όπως τή γνώσισε ο Στυλιανός Γονατάς τό 1907, “Θρακικά Χρονικά”,* τόμ.ΜΒ’, Ξάνθη 1987-88, σ.131-132.

29. *Ο αντίτυπος τού Μακεδονικού Αγάνα, τού αγγλοφωνικού ανταγωνισμού και τής επανάστασης τών Νεοτούρκων στήν τουρκοκρατούμενη Θράκη (1903-1908),* ανάτυπο από τά Πρακτικά τού Συμποσίου “Η ιστορική, αρχαιολογική και λαογραφική έρευνα γιά τή Θράκη”, Θεσσαλονίκη 1988, σ.279-298.

30. *H συμβολή τών Τρικάλων στό Μακεδονικό Αγάνα (1905-1908), “Τρικαλινά”,* ανάτυπο από τά Πρακτικά τού Α΄ Συμποσίου Τρικαλινών Σπουδών, Τρίκαλα 1988, σ.219-227.

31. *Συμβολή στή διερεύνηση τής οικονομίας τής Θράκης κατά τή βιζαντινή περίοδο,* ανάτυπο από τόν τόμο “Verlag A.M.Hakkert”, Άμστερνταμ 1989, σ.513-526.

32. *Oι Σέρρες στά σκληρά χρόνια 1912-1913 και ο Χαρίσιος Βαμβακάς,* ανάτυπο από τό περιοδικό “Σερραϊκά Χρονικά”, τόμ.Γ’, Αθήνα 1989, σ.101-108.

33. *H τελευταία φάση τής προεργασίας γιά τήν απελευθέρωση τής Θράκης, “Θρακικά Χρονικά”,* τόμ. ΜΓ’, Ξάνθη 1989, σ.40-42.

34. *Oι διαμαρτυρίες τών Ξανθιωτών γιά τή συνθήκη τού Βουκουρεστίου, “Θρακικά Χρονικά”,* τόμ. ΜΓ’, Ξάνθη 1989, σ.43.

35. *Oι λαχανοκηπουρούς τής Αίνου και οι προστάτες Αγιοί τους,* ανάτυπο από τά “Πρακτικά τού Ε΄ Συμποσίου Λαογραφίας τού Βορειοελλαδικού Χώρου”, έκδ. IMXA, Θεσσαλονίκη 1989, σ.169-185.

36. *Tά διακοσμητικά στοιχεία σέ μεσαιωνικά κυπριακά χειρόγραφα ως συνέχεια τής αρχαίας διακοσμητικής και ως έκφραση τής λαϊκής τέχνης,* ανάτυπο από τήν “Επετηρίδα XVII 1987-1988 τού Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου”, Λευκωσία 1989, σ.187-207.

37. *Ο αντίτυπος τής συνθήκης τού Βουκουρεστίου στή Θράκη,* ανάτυπο από τά Πρακτικά τού Συμποσίου “Η συνθήκη τού Βουκουρεστίου και η Ελλάδα”, έκδ. IMXA, Θεσσαλονίκη 1990, σ.113-125.

38. *H νεανική ζωή τού Ρήγα από τήν παράδοση και τή λογοτεχνία,* ανάτυπο από τό περιοδικό “Υπέρεια”, τόμ. Α’, Αθήνα 1990, σ.575-587.

39. *Συμβολή στή μελέτη τών αγώνων τών ελληνοθριβδώξων κοινοτήτων τής Μακεδονίας γιά τήν προάσπιση τόν δικαίων της (1878-1896),* ανάτυπο από τά Πρακτικά τού Συμποσίου “Η διαχρονική πορεία τού κοινοτισμού στή Μακεδονία”, έκδ. Κέντρου Ιστορίας Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1991, σ.125-137.

40. *Κινήσεις μωαμεθανών Ξάνθης (1920), “Θρακικά Χρονικά”,* τόμ.ΜΕ’, Ξάνθη 1991, σ.68.

41. *Oι αγώνες τών πληρεξούσιων τής Θράκης γιά τή διατήρηση τών συνόρων τής πατρίδας τους,* όπως χαράκτηκαν από τή συνθήκη τών Σεβρών, “Θρακικά Χρονικά”, τόμ. ΜΕ’, Ξάνθη 1991, σ.68-70.

42. *H τελευταία νίχτα τού πολεμιστή, “Θρακικά Χρονικά”,* τόμ. ΜΕ’, Ξάνθη 1991, σ.110.

43. *Από τή φιλολογική και γλωσσική λαογραφία τής Αίνου,* ανάτυπο από τά “Πρακτικά τού ΣΤ΄ Συμποσίου Λαογραφίας τού Βορειοελλαδικού Χώρου”, έκδ. IMXA, Θεσσαλονίκη 1991, σ.355-386.

44. *Le Rapprochement des Grecs et Bulgares membres de la Chambre des Députés Turque à 1910 presage des Luttes pour l'indépendance,* ανάτυπο από τά Πρακτικά τού Ε΄ Συμποσίου Ιστορίας, έκδ. IMXA, Θεσσαλονίκη 1991, σ.369-373.

45. *Παραδόσεις γιά μνημεία στή Θράκη,* ανάτυπο από τόν τιμητικό τόμο τού καθηγητή N. Moustoupolou “Αρμός”, Θεσσαλονίκη χ.χ., σ.1399-1413.

46. *Δημοσιεύματα σέ εγκυλοπαίδειες, περιοδικά και εφημερίδες.*

* * * * *

Οι φωτογραφίες πού συνοδεύουν τό αφιέρωμα είναι προσφορά τού συζύγου τής Καλλιώπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου κ. Στέλιου Μουσιόπουλου, τόν δόπον έυχαριστούμε θερμά και γιά τή γενικότερη ύποστήριξη και βοήθεια πού μᾶς προσέφερε.

Καλλιόπη Παπαθανάση

Μουσιοπούλου

Η λογοτέχνιδα

τοῦ Στέλιου Ι. Αρτεμάκη*

Όλοι γνωρίζουμε τὴν σπουδαιότητα τοῦ νὰ εἶναι κάποιος ἀληθινὸς συγγραφέας μὲ ἀνοικτοὺς δρῖζοντες καὶ ἐθνικοὺς δραματισμούς. "Ολοι γνωρίζουμε, ἐπίσης, διτὶ εἶναι ἀκόμη σημαντικότερο, ὁ ἄξιος συγγραφέας νὰ ἀποδεικνύεται καὶ πραγματικὸς ἀνθρωπός. Γιατὶ θαυμάζουμε, βέβαια, τὸν πνευματικὸ δημιουργό, ἀλλὰ ὁ θαυμασμὸς καὶ ἡ ἐκτίμησή μας πολλαπλασιάζονται, διτὰν στὴν προσωπικότητα καὶ στὸ ἔργο του συνδυάζονται ἡ πνευματικὴ ἀξιοσύνη μὲ τὴν πηγαία ἀνθρωπιά. Πράγμα ποὺ συνέβαινε καὶ μὲ τὴν Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, τὴ μνήμη τῆς ὅποιας τιμοῦμε σήμερα ἐδῶ.

Διότι ἡ συγγραφεὺς αὐτὴ ἡταν μὰ ἀπὸ τὶς γνήσια εὐγένεις προσωπικότητες τῶν γραμμάτων μας. "Ενα ἥθικά, ψυχικά καὶ πνευματικά ὑγιές κύτταρο τῆς κοινωνίας μας. "Ατομο σεμνό, μετριοπαθές, πλημμυρισμένο κατανόηση καὶ ταπεινοφροσύνη.

"Η προσωπικότητά της ἐνέπνεε ἐμπιστοσύνη σ' δσους τὴ γνώριζαν. Σ' ἐκείνους μετὰ τῶν διοιών συνομιλοῦσε. Παράλληλα, ἀπέφευγε νὰ ἀναφέρεται στὸν ἕαυτό της ἢ νὰ ἐπαινεῖ τὸ ἔργο της· ἐνῶ -ἀντίθετα- ἐπαινοῦσε μὲ σώφρονα λόγο, τὴν ἐργασία, τὴν καλοσύνη καὶ τὴν ἀξία τῶν ἀλλων, διτὸν καὶ διτὰν αὐτὰ ὑπῆρχαν. Σύγχρονα, ἐπειθεὶς μὲ τὴν φυσικὴ ἐγκαρδιότητα ποὺ τὴν διέκρινε.

Στηριζόμενοι, λοιπόν, ἐστω καὶ σὲ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα, μποροῦμε νὰ ποῦμε διτὶ ἡ Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου ἡταν κυρία, μὲ δῆλη τὴ σημασία τῆς λέξεως. "Ένας εἰλικρινῆς

καὶ καθαρὸς ἄνθρωπος, ποὺ ἐστάθηκε πάντα μακριὰ ἀπὸ διάφορες μικρότητες πού, δχι σπάνια, ἐκδηλώνονται στὸν κόσμο μας. Καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ἀπέφευγε συστηματικά κάθε κίνηση ἢ λόγο, ποὺ θὰ ἐφερούνται σὲ δύσκολη θέση ἢ θὰ προκαλοῦνται πικρία.

"Ακόμη πρέπει (νομίζουμε) νὰ ὑπογραμμισθεῖ, διτὶ παρὰ τὴν ἀξία τοῦ πολύπλευρου συγγραφικοῦ ἔργου της, οὐδέποτε ἐπιδίωξε διποιαδήποτε τιμὴ ἢ διάκοιση. Ἐν τούτοις, η πλούσια καὶ ἐλληνικότατη προσφορά της, ποὺ διαπνέεται ἀπὸ τὸ καλῶς ἐννοούμενο ἑλληνικὸ συναίσθημα ποὺ τὴν διακατεῖχε καὶ κατηγόρησε τὴ ζωή, τὴν πνευματικὴ πορεία καὶ ἐργασία της, ἐτυγχανεὶ πολλῶν τιμητικῶν διακρίσεων. Γεγονός ποὺ φανερώνει τὴν ἀπήκηση τοῦ πολύμιχθου ἐκτεταμένου ἔργου της: Λογοτεχνικὸν, Ιστορικὸν, λαογραφικὸν.

Καὶ δὲν εἶναι τυχαῖο, βέβαια, διτὶ τὸ ὑπουργεῖο Μακεδονίας - Θράκης καὶ δ Δῆμος Θεσσαλονίκης τῆς ἀπένειμαν χρυσᾶ μετάλλια, ἐνῷ δ Δῆμος Αλεξανδρουπόλεως τὴν ἐτίμησε μὲ τὸ χρυσὸ καὶ ἀργυρὸ του μετάλλιο. "Ολα δὲ αυτὰ στὸ πλαίσιο λαμπτρῶν ἐκδηλώσεων.

Δέν εἶναι τυχαῖο, ἐπίσης, διτὶ ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἡ "Εστία Νέας Σμύρνης", ἡ "Ἐταιρεία Χριστιανικῶν Γραμμάτων" καὶ 22 θρακικά σωματεῖα τῆς Ἀττικῆς καὶ τοῦ "Ἐβρου, τῆς ἀπένειμαν βραβεία καὶ ἐπαίνους. Παράλληλα, "Η Νίκη τῆς Σαμοθράκης" (δπως τιτλοφορεῖται ἡ Πανσαμοθρακικὴ Ἐστία τῆς πρωτεύουσας) τὴν ἐτίμησε μὲ χρυσὸ μετάλλιο. Πράγματα γνωστὰ σὲ μεγάλο μέρος τῆς πνευματικῆς

* Τὸ κείμενο αποτελεῖ τὴν εισήγηση τού κ. Στ. Αρτεμάκη στό φιλολογικό μνημόσυνο πρός τιμὴν τῆς Καλ. Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, που πραγματοποίησε η Ἐθνικὴ Εταιρεία Ἐλλήνων Λογοτεχνῶν τὴν 17/1/1994.

μιας κοινωνίας. Τὰ ἀναφέρουμε, δημως, γιατί ὑπογραμμίζουν τὴ βαθύτερη σημασία καὶ ἀξία τῶν συγγραφῶν τῆς ποὺ - ἐκτὸς τῶν ἄλων - συμβάλλουν στὸν ἔλληνοκεντρικὸ προσανατολισμὸ τοῦ λαοῦ μας, σὲ χρόνια κρίσιμα, δπως αὐτὰ ποὺ ζοῦμε.

Φυσικά, τὸ πολύπτυχο καὶ πολυμερὲς ἔργο τῆς Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου δοφείλεται στὸν γόνιμο ἔρωτά της πρὸς τὸ πνεῦμα. Στὴν ἔμφυτη δημιουργικὴ ἀνησυχίᾳ της. Στὴ στερεότητα τῶν γνώσεων καὶ τῶν σπουδῶν της. Σπουδῶν ποὺ, μετὰ τὴν Ἑλλάδα, διευρύνθηκαν καὶ σὲ χῶρες μὲ τὴν πανεπιστημακὴ ὑποδομὴ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γερμανίας καὶ οἱ ὅποιες τὴ βοήθησαν στὴν οἰκοδόμηση τῶν ιστορικῶν καὶ λαογραφικῶν της ἐκδόσεων. Δηλαδὴ, στὴ συγγραφὴ δεκάδων βιβλίων καὶ μελετημάτων θεμελιωμένων στὴν ἔρευνα. Ἐρευνα μὲ ἐπιστημονικές ἀπαιτήσεις, οἱ ὅποιες (ώστόσο) δὲν ἐμείωσαν τὴ βαθιὸν ἀγάπη τῆς πρὸς τὴ λογοτεχνία τὴν ὅποια ὑπηρέτησε μὲ ἐπιμονή, ταλέντο καὶ γλώσσα πλούσια σὲ ἀποχρώσεις καὶ εὐγένεια, σὲ λεπτότητα, ἀλλὰ καὶ δυναμισμό.

Ἀπόδειξη, ἡ σειρὰ τῶν βιβλίων ποὺ

ἀφιέρωσε σὲ ἀναστήματα τῆς πεζογραφίας μὲ τὸ εἰδικὸ βάρος καὶ τὴν ἀκτινοβολία τῶν: Γεωργίου Βιζυηνοῦ καὶ Ἀλ. Παπαδιαμάντη. Τοῦ Κωνσταντίνου Θεοτόκη καὶ τοῦ Χρήστου Χρηστοβασίλη. Τοῦ Γρηγορίου Ξενόπουλου, τοῦ Φώτη Κόντογλου, τοῦ Μυριβήλη καὶ τοῦ Βενέζη.

Βιβλίων πολύτιμων, ποὺ δίνουν νέα διάσταση στὶς γνώσεις μας ὅσον ἀφορᾶ στὸ ιστορικὸ καὶ λαογραφικὸ τοὺς περιεχόμενο, καθὼς καὶ στὴν ἔλληνοχροιστιανικὴ παράδοση ποὺ περιέχουν. Στοιχεῖα ποὺ ἐμπλουτίζουν μὲ ἀφογὴ τεχνικὴ τὰ μυθιστοριογραφικὰ καὶ διηγηματογραφικὰ θέματά τους. Οἱ πολυσέλιδοι τόμοι ποὺ ἡ Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου ἀφιέρωσε στὸν καθένα ἀπὸ τοὺς ἀναφερθέντες κορυφαίους πεζογράφους μας, ἔχουν τὸ χάρισμα τῆς πρωτοτυπίας. Ἀπαίτησαν λεπτομερῆ ἔρευνα γιὰ τὸν ἐντοπισμὸ τὴν ἀποδοτικὴ ἀξιοποίηση καὶ αἰσθητικὴ ἀνάδειξη τῶν στοιχείων ποὺ τὴν ἐνδιέφεραν. Στοιχείων τὰ δόποια βαθαίνουν τὸν ἥδη μεγάλο θαυμασμό μας γιὰ τὴ θεματογραφικὴ πολυπροσαματικότητα τοῦ ἔργου τῶν λογοτεχνῶν ποὺ τὴν ἀπασχόλησαν.

Δημιουργῶν μὲ τὴν ίδιοτυπία τῶν Βιζυηνοῦ,

Η Καλλιόπη Παπαθανάση στὴν Κομοτηνή τὸ 1945,
ὡς Γραμματεύς τοῦ Υπουργού πατέρα της, σὲ επιδείξεις Αγγλών.

Παπαδιαμάντη, Θεοτόκη, Χρηστοβασίλη, Ξενόπουλου, Κόντογλου, Μυριβήλη και Βενέζη. Συγγραφέων μὲς ἔργα έθνικης σημασίας και ἀρκετά ἔξ αυτῶν μὲ διεθνῆ ἀπήχηση, ποὺ ἡ τιμωμένη τὰ πλησίασε μὲ ἀγάπη και τὰ ἐρεύνησε ἀπὸ προσωπικὴ σκοπιά.

Τοῦτο ἐπισημάνθηκε ἀπὸ χριτικούς, καλλιεργημένους ἀναγνώστες, ἀλλὰ και πανεπιστηματικούς, ποὺ μὲ αὐθόρυμητες ἐπιστολὲς ἔξέφρασαν πρός τὴν Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου τὴν ἐκτίμησή τους γιὰ τὴν ὥραια τούτη ἐργασία της. Ἀπὸ τὶς ἐπιστολὲς αὐτὲς διαλέξαμε μιάν ἀπὸ τὶς συντομότερες.

Χρονολογία: 15 Μαρτίου 1990 και ὑπογράφεται ἀπὸ τὴν γνωστὴ γιὰ τὴν ἐνδύτατη παιδεία της Κάτια Ἀλμέιδα - Παπαδοπούλου καθηγήτρια τῆς Γαλλικῆς στὸ Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, ποὺ ἐδρεύει στὴ Θεσσαλονίκη. Λέγει, λοιπόν, ἡ ἀναφερθεῖσα καθηγήτρια, ἀφοῦ τελείωσε τὸ διάβασμα τοῦ βιβλίου τῆς συγγραφέως μας γιὰ τὸν Μυριβήλη:

«Κυρίᾳ Μουσιοπούλου,
Τί ὥραιο βιβλίο! Συγχαρητήρια.

Ποτὲ δὲν φανταζόμουν ὅτι μία μελέτη μπορεῖ νὰ γίνει τόσο γλαφυρή, τόσο εὐχάριστη και διασκεδαστική. Τὸ ρούφηξα τὸ βιβλίο σας, δὲν τὸ διάβασα.

Πρὸιν πολλὰ χρόνια εἶχα διαβάσει δύο βιβλία τοῦ Μυριβήλη και διμολογῶ ὅτι δὲν θυμόμουν ὅτι εἶχε τέτοιο πλούσιο λέξεων και εἰκόνων, τέτοια περιγραφικότητα και ἐνδιαφέρον. Βλέποντάς τον μὲ τὰ μάτια σας, μοῦ φάνηκε πολὺ πιὸ σπουδαῖος συγγραφέας και σᾶς εὐχαριστῶ πολὺ.

Ἄλλὰ ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ δὲν ἀποτελεῖ μαρτυρία;

Σημαντική, λοιπόν, εὐρηματική, συναρπαστική, πρωτότυπη ἡ ἐργασία τῆς Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, γιὰ τοὺς ὀπίοις μεγάλους πεζογράφους μας, στοὺς ὄποιούς ἀφιέρωσε βιβλία της. Ἐργασία διεισδυτική και αἰσθητικῶς ἀρτια. Μὲ δυὸ λόγια, ἐργασία ποὺ τὴν καταξίωσε και στὸν τομέα τῆς λογοτεχνίας μας, μὲ τὴν ὅποια ἀγωνίστηκε νὰ διαπλάσει ψυχικά ὑγιεῖς ἀνθρώπους και περήφανους "Ἐλληνες πολίτες. "Ατομα ἵνανά νὰ νοιώσουν, σὲ ὅλο τὸ μεγαλεῖο της, τὴν ἀθάνατη ἐντολὴ και ὑποθήκη τῶν ἀρχαίων προγόνων μας: «Αἱὲν ἀριστεύειν...».

Μέσα, λοιπόν, στὴν ἀδιάκοπη πνευματική

της ἀναζήτηση και τὸ πηγαῖο ἐνδιαφέρον της γιὰ τὴν αἰματοπότιστη πατρίδα μας και τὸ πανένδοξο μακραίων παρελθόν της, ἔργαψε σειρὰ βιβλίων γιὰ τὴν νεότητα, ποὺ ξεχωρίζουν. Κυρίως γιατὶ εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἴστορία και τὴν ἔξαστραπάτουσα ἐλληνοχριστιανικὴ μας παράδοση, πλουτίζοντας ἔτσι τὴ λογοτεχνία μας γιὰ νέους, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔχει δημιουργήσει σημαντικότατο, πράγματι, κεφάλαιο στὸ ὡραῖο τοῦτο εἶδος τῶν γραμμάτων μας.

Ἐπτὰ ἀπὸ τὰ βιβλία της αὐτὰ δημοσιεύτηκαν σὲ συνέχειες στὸ γνωστὸ περιοδικό "Η Ζωὴ τοῦ Παιδιοῦ" και ἐκ τούτων τέσσερα κυκλοφοροῦν ἢδη σὲ τόμους στὴ σειρὰ τῶν ἐκδόσεων "Ζωὴ". Στὸ σύνολό τους εἶναι τὰ ἔξης:

- "Στὸν καιρὸ τοῦ Ρήγα"
- "Αντώνης Στενημαχίτης"
- "Ἡ μεγάλη περιπέτεια"
- "Μὲ τὰ φτερὰ τοῦ Δικέφαλου"
- "Αετοὶ και γύπες στὰ 'Ηπειρωτικὰ βουνά'
- "Απὸ τὴ Μικρασία μὲ ἀγάπη"
- "Οἱ μεγάλες ὥρες τῆς Θράκης", ποὺ ἡ δημοσίευσή του τέλειωσε πρόσφατα - τὴν 27η Νοεμβρίου 1993.

Ἐτσι, ἡ Θρακιώτισσα Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, κατευθυνόμενη ἀπὸ γόνιμη παιδαγωγικὴ ἀντίληψη, ὑπηρέτησε και τὴ λογοτεχνία γιὰ νέους. Τὴν ὑπηρέτηση μὲ φλογερὴ πίστη, δσον ἀφορᾶ στὸν ἀνώτερο ἀνθρωποπλαστικὸ προσφισμό της. Και μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ζωντανέψει μεγάλες μορφὲς και ἐποχὲς τῆς πολυκύμαντης Ἱστορίας μας. Παράλληλα ξεναγεῖ μὲ ὡραιο πειστικὸ λόγιο τὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ της και σὲ ἀλησμόντες πατρίδες τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πατρίδες ποὺ εἶναι (και θὰ παραμείνουν) ἀνεξάντλητες πηγὲς ἐμπνεύσεων και ἀναγεννητικῶν ὀραμάτων γιὰ τὸν κοσμοϊστορικὸ λαό μας.

Συνοψίζουμε: Ή Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου συνδυάζει: πνευματικότητα, δημιουργικὸ πάθος, ἀνθρωπιά. Και, ἀν κρίνουμε ἀπὸ τὴ συγγραφικὴ προσφορᾶ της, ἀναδεικνύεται ἄξια λογοτέχνιδα πού, μὲ τὸ ἔργο της, τιμᾶ τὸν τόπο μας και πλουτίζει τὰ γράμματά μας.

Πώς νὰ τὴν ξεχάσουμε;

Η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου και η παιδική λογοτεχνία

τής Γιολάντας Πατεράκη*

Υπάρχουν φορές που τα μεγάλα, τα πολύ μεγάλα, τα δραματικά γεγονότα της Ιστορίας, ακόμα και της ζωής, μιλάνε τόσο πολύ από μόνα τους, με την έντασή τους, που οι δημιουργοί στέκονται ευλαβικά μπροστά τους ή οπισθοχωρούν, τα δέχονται, σκύβουν το κεφάλι ταπεινά αλλά δεν τ' αγγίζουν. Είναι χαρακτηριστικό το ότι τα συμβάντα της ελληνικής ιστορίας - για να ασχοληθούμε με τον τόπο μας - κι όταν λέω "συμβάντα" δεν εννοώ ασήμαντες καταστάσεις που δεν τραβούν την ιδιαίτερη προσοχή των συγγραφέων και των λογοτεχνών, αυτά, λοιπόν, τα συμβάντα, σε σύγκριση με το μέγεθός τους, πολύ λίγους δημιουργούς ενέπνευσαν. Ένα απ' αυτά είναι η Μικρασιατική καταστροφή. Γεγονός μεγίστης σημασίας και ευρυτάτου πεδίου έμπνευσης. Κι όμως, πόσοι από τους λογοτέχνες και ποιητές του τόπου μας στάθηκαν και ασχολήθηκαν μ' αυτό; Είπαμε και πιο πάνω, σε σύγκριση με το μέγεθός τους, μετρημένοι στα δάχτυλα. Το ίδιο έγινε και με τον Μακεδονικό αγώνα. Τούτον τον αγώνα που άρχισε, τόσα χρόνια πριν, να κατακαίει τα σπλάχνα της Ελλάδας, να βρίσκεται πότε σε ύφεση και πότε σε έξαρση και να καφαδοκεί ύπουλα, να κομματίσει τις σάρκες της και να χουφτήξει, με πρώτη ευκαιρία, το ξωντανό, κατακόκκινο αίμα της. Θέμα καντό, συνταρακτικό, πάντα επίκαιρο. Κι αναρωτιέται κανείς: γιατί απέχουν οι δημιουργοί; Τι είναι εκείνο που τους συγχρατεί και τους αναγκάζει να παραμερίζουν τα τόσο σπουδαία γεγονότα που περνάνε στις γενιές χάρις στους Ιστορικούς και οι συγγραφείς να εμφανίζονται μόνο σαν διάτοντες αστέρες πού και πού; Ηροσωπικά πιστεύω πως ένας συγγραφέας για να εμπνευστεί και να καταφέρει να δημιουργήσει το έργο του μέσα από σημαντικά γεγονότα παγκόσμιας παραδοχής, πρέπει να είναι προικισμένος με μια ιδιαίτερη ευαισθησία έξω από τα συνηθισμένα δρα. Ίσως αυτός να είναι ο λόγος που αρχετές γυναίκες συγγραφείς εμπνεύστηκαν από τον

Μακεδονικό αγώνα και δημιούργησαν αξιόλογη λογοτεχνία, κυρίως στον τομέα της παιδικής λογοτεχνίας. Τον τομέα αυτόν που πρέπει ιδιαίτερα να τον προσέξουμε γιατί παίζει τον πιο βασικό ρόλο στη ζωή του ανθρώπου.

«Έχουμε αναρρίμητα πολλές φορές ακούσει» - θα πει ο Πέτρος Χάρης στο βιβλίο του "Ελληνες Πεζογάροι" - «ότι τα παιδικά χρόνια κυβερνάνε τον άνθρωπο. Αν προσθέσουμε ότι η παιδική ηλικία κυβερνά και τον πνευματικό του κόσμο, θα πλησιάσουμε περισσότερο στην αλήθεια». Κι ο Μιχάλης Στασινόπουλος, όμως, επίσης θα δεχτεί πως: «η Παιδική Λογοτεχνία είναι Πύλη εισόδου του νέου ανθρώπου στον χώρο της Λογοτεχνίας και της Τέχνης γενικότερα. Είναι ο εξώστης της ζωής...» εκεί, όμως, που η λογοτεχνία για παιδιά δεν αναπτύχθηκε ακόμα, όπως θα 'πρεπε να έχει γίνει, είναι ο τομέας της Θράκης. Σπάνιες οι περιπτώσεις συγγραφέων που έγραψαν για παιδιά με θέματα σχετικά είτε με τα πάμπολλα ιστορικά γεγονότα της περιοχής, είτε με τα ήθη και τα έθιμα και τα άλλα - τόσο πλούσια- λαογραφικά στοιχεία που, ίσως, περισσότερο από κάθε ελληνικό χώρο, διαθέτει η Θράκη μας. Μια εξαίρεση σ' αυτόν τον κανόνα, ήταν η Καλλιόπη Παπαθανάση Μουσιοπούλου. Η θρακιώτισσα συγγραφέας ανάμεσα σ' όλα τα πολύτιμα βιβλία ιστορικά, λαογραφικά και δοκίμια που έγραψε, φαίνεται πως είχε καταλάβει καλά πως, ξεκινώντας από τις παρθένες παιδικές ψυχές έπρεπε, σαν σωστή πατριώτισσα, να θρέψει κι αυτή τα Ελληνόπουλα με τα ιδανικά της φυλής μας και να καταφέρει, έστω και με τα λίγα βιβλία που αφιέρωσε στα παιδιά, να τους δημιουργήσει μια εθνική συνείδηση της Ιστορίας τους. Αγάπη, πατριωτισμός και πάλι, πρώτα για τον Αγώνα κι ύστερα για την επιβίωση, είναι τα θέματα που κατέχουν την πρωτοκαθεδρία στα βιβλία της Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου. Οι ήρωές της με αξίες και εξιδανικευμένα τα σχηματικά στοιχεία

του Έλληνα πολίτη, με αγάπη για την πατρίδα, αισιοδοξία, προσφορά, θυσία, γεμίζουν τις σελίδες της. Μια βαθιά αρωματένη αλλά αισάλευτη ιδέα ωμωσιύνης πλανιέται διάχυτη στα έργα της. Αγάπη για τη φύση, αγάπη για το φίλο, για τον άγνωστο ήρωα που θυσιάζεται, για τις πολύτιμες λέξεις της ελληνικότητας και της λευτεριάς, συντροφεύονταν το μικρό αναγνώστη που θα πάρει αυτά τα βιβλία στα χέρια του.

Μέσα από ένα μυθιστόρημα με ιστορικά στοιχεία, περιπέτειες, ζωηρές συγκινήσεις και φιλανθρωπικό πνεύμα, ολοκληρώνεται όλη η ουσιαστική καταγραφή της ελληνικής θρακιώτικης γης και ένας γνήσιος - πολύ μακριά από κάθε επιφανειακή περιγραφή- πατριωτισμός, ελεύθερος από κάθε ανώφελη υπερβολή, οδηγεί το παιδί στην έμφυτη ανάγκη του για τρυφερότητα και το βοηθάει να κάνει γόνιμη τη δίνη του για ελευθερία.

Η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου και η έννοια της ελληνικότητας είναι ταυτόσημες υπάρξεις. Ξέρει, μέσα από τα έργα της, να ξωντανεύει τους αγώνες για την λευτεριά, τις ανάσες και τους πόνους της ψυχής, τη λαχτάρα για την ξωντανή γη, την ευλάβεια και την πίστη στα Θεία. Χωρίς ενοχλητικό κήρυγμα βοηθάει

το παιδί να ανακαλύψει την εσωτερική ανάγκη της θυσίας και της προσφοράς. Με συνέπεια και φρονιμάδα οδηγεί τους ήρωές της να ξεπεράσουν τα προσωπικά τους συμφέροντα και, με πίστη κι αφοσίωση να υπηρετήσουν την πατρίδα.

Η λέξη "Πατρίδα" για την συγγραφέα δεν ηχεί σαν μια συμβατική θεωρία. Είναι η πρώτη στη συνείδηση. Η καλλιέργεια, στα βιβλία της, της έννοιας του πατριωτισμού δεν είναι παρά η ψυχολογική προπαρασκευή για την τροφοδοσία των αγώνων. Των αγώνων εκείνων που ήδη γίνανε κι αυτών που κανένας δεν γνωρίζει πότε θα ξαναγίνουν. Με τρόπο απλό αλλά μοναδικό, αφηγείται την καταπίεση των Ελλήνων στα σκλαβωμένα μέρη της Ελλάδας και ειδικότερα στη Θράκη, τις λαχτάρες και τα όνειρά τους, τις προφητείες και τις ελπίδες τους, το αίσθημα της μελλοντικής λευτεριάς που γιγαντώνει τις ψυχές τους.

Στο βιβλίο της: "Η μεγάλη περιπέτεια" γράφει:

«Ενώ ο Αντώνης και ο Κυριάκος προσκυνούσαν τη θαυματουργή εικόνα της Παναγιάς της Οδηγήτριας, ο μιούμενος έσυρε μια πλάκα κάτω από την Αγία Τράπεζα, γονατιστός.

Η τάξη τής ΑΣΟΕΕ του 1943.

Έτρεξαν να τον βοηθήσουν.

- Θα σας δώσω, τους είπε, είκοσι όπλα και τα ανάλογα φυσίγγια. Τα δέκα είναι για το μοναστήρι της Σφρικοφαλιάς, στο Σουφλί και τα άλλα για τη Στενήμαχο. Αυτή την παραγγελία πήρα... Καταλαβαίνετε.

- Το ξέρω, απάντησε ο Αντώνης.

- Η αποστολή είναι δύσκολη. Τούρκοι και Βούλγαροι έχουν διπλασιάσει τις σκοπιές. Ετοι και σ' έπιασαν...

- Θα φύγουμε με το καζακί (βάρκα) του συμπεθέρου μου, που είναι φαράς, απάντησε ο Αντώνης. Θα κρύψουμε το φορτίο κάτω από τα δίχτυα και σε κιβώτια με παστά φάρια. Θα διασχίσουμε τον ποταμό Έβρο, όπου τα πράγματα είναι πιο εύκολα. Κοντά στο Σουφλί θα μας περιμένει ένας πατριώτης. Τα έχω όλα σχεδιασέι. Έκανα αρκετές φορές παρόμοιες "δουλειές" με τον Κυριάκο στα μέρη μας. Μην ανησυχείτε, άγιε γέροντα.

- Με την ευχή μου, τέκνα μου, έλεγε και ξανάλεγε ο σεβάσμιος γέροντας, καθώς τους αποχαιρετούσε στο προαύλιο της μονής.

Το σκοτάδι έπεφτε, όταν τα άλογα κατηφόριζαν βαρυφορτωμένα με σακιά γεμέτο σανό, όπου είχαν κρύψει τα όπλα και τα φυσίγγια, με μεγάλη μαστοριά.

Ξαφνικά ξεπρόβαλαν απειλητικοί δυο Τούρκοι ζαπτιέδες (χωροφύλακες) και τους έκοψαν το δρόμο.

- Πού πάτε τέτοια ώρα; Τι εχετε στα σακιά; Ποιοί είστε; Απανωτές έπεσαν οι ερωτήσεις που τις συνόδευαν άγριες ματιές.

- Είμαι ο γαμπρός του κυριού Ηλία Πέτενου, απάντησε θαρρετά ο Αντώνης. Στα σακιά μας έχουμε σανό για τα ζώα και πάμε σπίτι του. Αργήσαμε λίγο, γιατί χάσαμε το δρόμο...

- Χάσατε... χάσατε.. Τι είστε χαιμάνια να χάσετε το δρόμο;

- Ξένοι είμαστε στα μέρη.. τάμα φέραμε...

- Καλά, καλά τον διέκοψε ο πιο ψηλός Τούρκος. Ο κυριού Ηλίας είναι φίλος μου. Νέστε πως αύριο θα περάσω να τον δω. Για πρώτη φορά είστε συγχωρεμένοι που γνωίζετε αργά. Και τα τάματα καλύπτεται στον αγκά μας.

Οι ζαπτιέδες τους άφησαν να περάσουν χωρίς έλεγχο. Ο φίλος μας, όμως, αισθανόταν την καρδιά του να κτυπά τρελά. Όταν ξεμά-

κραίναν αρκετά, είπε κοντανασαίνοντας:

- Αντώνη μου, είδαμε το χάρο με τα μάτια μας απόψε. Δεν τον είδαμε;

- Μη γίνεσαι υπερβολικός, τον μάλωσε εκείνος. Από τέτοια θα δεις πολλά στη ζωή σου.

Βρήκαν τους δικούς τους να τους περιμένουν με αγωνία στην αυλόπορτα. Ήταν ανήσυχοι γιατί το σκοτάδι είχε πέσει πια πυκνό.

- Επρεπε να σας ειδοποιήσω να μην αργήσετε σ' εκείνες τις ερημιές που οι Τούρκοι κυνηγούν δικούς μας αντάρτες, είπε ο κυριού Ηλίας. Πάλι καλά...

- Συναντήσαμε δυο βολικούς ζαπτιέδες, πετάχτηκε ο Κυριάκος. Ο ένας είπε πως θ' έρθει αύριο να σε δει. Είναι, λέει, φίλος σου.

- Κατάλαβα, κατάλαβα, μονημούσιε ο φαράς, ήταν ο μικροσαπατεώνας ο Γιουσούφ. Κάθε τόσο έρχεται για το προσωπικό του "χαράτσι". Στρογγυλοκάθεται, πίνει τον καφέ του, το ρακί του, τρώει τα μεζεδάκια του, κατασκοπεύει ένα γύρω και φεύγει, αφού πάρει 4-5 οκάδες φάρια και μια "τοστρά" μαύρο κρασί. Τέτοιους φίλους τους καρίζω.

Εκρυφαν τα σακιά στην καταπατή του "καπνισταριού" (καλύβα όπου έφτιαχναν καπνιστά φάρια), που ήταν δίπλα στο κοτέτοι.

- Με την βοήθεια του Θεού, ως εδώ καλά πήγαμε, είπε ικανοποιημένος ο Αντώνης κι αναστέναξε με κάποια ανακούφιση.

- Μεγάλο τ' όνομά του, πρόσθεσε ο κυριού Ηλίας, θα τα καταφέρουμε ως το τέλος, γιατί κάνουμε ένα δίκιο αγώνα. Θα τα καταφέρουμε με τη βοήθεια του Θεού.

- Αμήν, ευχήθηκαν όλοι και σταυροκοπήθηκαν...

Κι έκριψε η σύντομη εκείνη ευχή όλη την πίστη στην βοήθεια του Θεού και στο δίκιο αγώνα τους.»

Στο ίδιο βιβλίο, στο κεφάλαιο: "Η γιορτή του Αι Γιώργη" η Καλλιόπη Παπαθανάση-Μονισοπούλου, με τη γλαφυρή της πένα και τα έντονα πατριωτικά της αισθήματα, μας περιγράφει ένα συμβάν που - καλό θα ήταν - να το είχαν διοιδάσει κάποια παιδιά απ' αυτά που σήμερα θέλουν να λέγονται: νεολαία της Ελλάδας και που οι πράξεις τους δεν τους δίνουν το δικαίωμα να ανήκουν στο χώρο αυτό τον ελληνικό. Γιατί οι Έλληνες - είναι γνωστό - πως πάντα ήταν πιτούριτες και πάντα - τουλάχιστον μέχρι

τώρα- σεβάστηκαν τα θεία και τα σύμβολα.

Λέει λοιπόν, η συγγραφέας:

«Την παραμονή του Αι Γιώργη, όπως κάθε χρόνο, ο Κυριάκος ανέβηκε στη μάντρα να υψώσει την ελληνική σημαία πάνω από την σιδερένια εξώπορτα. Την άλλη μέρα γιόρταζε ο Μητροπολιτικός Ναός της Φιλλιπούπολης. Κι ήταν γιορτή για όλη την πόλη.

Το παιδί κόντευε να τελειώσει, όταν μούδιασε το γόνατό του από μια γερή πετριά. Έσκυψε να δει στο δρόμο, ποιός ήταν ο δράστης. Και αναγνώρισε μισοκρυμμένους πίσω από το χοντρό κορμό μιας ακακίας, δυο γείτονες του Βουλγάρους: τον Πέτκωφ και τον Γκέρωφ. Θα ήταν ίσαμε 15 χρονών. Γνωστοί ταραχίες με πολλή κακία.

- Δεν ντρέπεστε, φώναξε ο Κυριάκος, να πετάτε πέτρες στα καλά καθούμενα;

- Έτσι νομίζεις, παλιορωμιέ, απάντησαν ειρωνικά και οι δυο μαζί. Κατέβασε το κουρέλι σου, για να μην σε κάνουμε μαίρο στο ξύλο.

- Για να δούμε, απάντησε άφοβα ο Κυριάκος, που θα πείτε κουφέλι την ελληνική σημαία. Και χύμηξε με ένα πήδημα κάτω στο δρόμο. Οι δυο Βούλγαροι, μόλις τον είδαν έτσι

αγριεμένο, προτίμησαν να το βάλουν στα πόδια. Φοβήθηκαν ένα Ελληνόπουλο έντεκα χρονών... Ο Κυριάκος τους κυνήγησε ως την πόρτα του σπιτιού τους, όπου τρύπωσαν όπως, όπως.

- Θα λογαριαστούμε άλλη φορά, είπε το παιδί και γύρισε σπίτι του. Καθώς σκαρφάλωνε στο μαντρότοιχο, διαπίστωσε, ότι η γαλανόλευκη σημαία που πριν λίγο κινιάτιζε περήφανη, κρεμόταν τώρα κουφελιασμένη.

- Αα! Δε θα σας περάσει, σκέφτηκε έξαλλος ο Κυριάκος κι έτρεξε να ειδοποιήσει την αδελφή του να ετοιμάσει καινούργια. Βρήκε τους δικούς του να συζητούν σοβαρά:

- Αίριο θα γίνει σκοτωμός! έλεγε ο Αντώνης. Αυτοί έχουν εξαγριωθεί.

- Μα γιατί; αποδούσε η Ευρυδίκη. Κάθε χρόνο όλοι οι Έλληνες γιορτάζουμε ιδιαίτερα του Αγίου Γεωργίου. Πανηγυρίζει η Μητρόπολη. Μας δέχεται ο Πρόξενός μας. Είναι μεγάλη μέρα! Τι τους πειράζει;

- Φέτος θα κάνουν τα αδύνατα - δυνατά να μας εμποδίσουν. Γέμισε η πόλη μας κομιταζήδες. Άλλα κι εμείς θα αντισταθούμε. Θα διαφυλάξουμε τα δίκαια μας. Δεν γίνεται.

- Θα 'ρθω κι εγώ μαζί σου, δήλωσε θαρρετά

Από θεατρική επδημοση το 1937.

ο Κυριάκος.

- Εσύ θα μείνεις εδώ να προστατέψεις την οικογένεια, γιατί μπορεί να χτυπήσουν και το δικό μας σπίτι. Από σήμερα άρχισαν τις λεηλασίες ελληνικών σπιτιών στις απόμακρες συνοικίες... Δεν πρέπει να λείπουμε όλοι.

- Πρέπει να ξαναβάλω σημαία, είπε ο μικρός φίλος. Την... κοινέλιασαν... το είδες;

- Ποιοι το έκαναν; ρώτησε αγανακτισμένος ο Αντώνης.

- Μακάρι να ξερα, απάντησε ο Κυριάκος και διηγήθηκε τι είχε συμβεί.

- Πήγαινε να βάλεις αυτή, είπε ο φάφτης και του 'δωσε μια ωραία μεταξωτή σημαία. Έχω άλλες τρεις στο εργαστήρι. Αυτοί θα σχίζουν εμείς θα υψώνουμε νέα.»

Παράλληλα, όμως, με το διάχυτο πατριωτισμό που συναντάμε στα βιβλία της, η Καλλιόπη Παπαθανάση Μουσιοπούλου δεν παραλείπει να περιγράφει και να τονίζει όλα τα τοπικά ήθη και έθιμα, τους μύθους και τις παραδόσεις τις ελληνικές μέσα σε μια έντονη προσπάθεια να νιώσουν οι μικροί αναγνώστες πόσο γερές και πόσο βαθιές είναι οι οικείες τους κι ακόμα να τους κάνει περήφανους για τη γη που γεννήθηκαν. Τη γη τούτη, την ελληνική, που μέσα στη φτώχεια της την οικονομική, έχει τόσο μεγάλο πλούτο!

Στο ιστορικό της διήγημα: "Αντώνης Στενημαχίτης", στο κεφάλαιο "Καινούργιο ταξίδι" γράφει:

"Τα παιδιά στη Φιλιππούπολη, όπως και σ' άλλη τη Θράκη, διατήρησαν ένα αρχαίο ελληνικό έθιμο, "τα χελιδονίσματα".

Στις αρχές του Μάρτη, δηλαδή, κατασκεύαζαν ένα ξύλινο ομοίωμα χελιδονιού. Το βάζαν σ' ένα πανεράκι, στολισμένο με κισσό και κορδέλες. Πριν ξημερώσει, γύριζαν τα φίλικά και τα συγγενικά σπίτια, τραγουδώντας το "τραγούδι του Μάρτη", το πιο γνωστό απ' τα χελιδονίσματα.

"Χελιδόνα πέρασε απ' τη μαύρη θάλασσα
έκατσε κι ελάλησε και γλυκά κελάηδησε..."

Μάρτη, Μάρτη μου καλέ και Απρίλη μου χρούσε,

Τί καλά μας φέρνετε; - Τα καλά και τ' αγαθά:

Έξω ψύλλοι και ποντίκια, μέσα ήλιος και χαρά...

Είναι ένα απ' τα "χελιδονίσματα" που και σ' άλλα μέρη της Ελλάδας τραγουδούν. Έθιμο που κρατάει από την αρχαία Ελλάδα. Ένα έθιμο, δηλαδή, που έχει κάνει το πιο μακρινό ταξίδι: 2.500 χρόνια ταξιδεύει και μηνά πως τούτος ο τόπος έχει βαθιές, πολύ βαθιές τις ρίζες του.»

Πιο κάτω, στο ίδιο διήγημα, με λίγα αλλά καυτά λόγια, δίνει στους μικρούς αναγνώστες μια σαφή εικόνα της δύναμισης, κατατρεγμένης Ελλάδας:

«Μα βαθιά μέσα τους οι Έλληνες δεν έπαφαν ν' ανησυχούν.

- Το θεριό, όταν το βλέπεις και λουφάζει, να το φοβάσαι περισσότερο. Έλεγε και ξανάλεγε ο κιον-Παναγιώτης.

Τι άραγε θα γίνει αύριο; Ποιά θα 'ναι από όως και πέρα η τύχη τους... Αυτές οι έγνοιες τους έτρωγαν κάθε ώρα, κάθε στιγμή.

Ετοι αυτός ο φόβος κι η αβεβαιότητα δεν τους άφηνε να χαρούν την απαλλαγή τους απ' τους Τούρκους κι από την τυράννια που πέφασαν στα χέρια τους.

Εν τω μεταξύ, έξω απ' την Κωνσταντινούπολη, στον Άγιο Στέφανο, Ρώσοι και Τούρκοι συζητούσαν. Εκεί κρινόταν και η τύχη της Β. Θράκης. Θεέ μου, τι δύσκολες εκείνες οι μέρες... Και να, που ξέσπασε η θύελλα. Μπουρίνι γερό.

Στις 3 Μαρτίου υπογράφτηκε η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου με αποτέλεσμα να δημιουργείται η Μεγάλη Βουλγαρία.

Σ' αυτή, εκτός απ' την κυρίως Βουλγαρία, δινόταν η Β. Θράκη (Ανατολική Ρωμυλία), η Β.Ανατολική Θράκη ως το Λουκέ Μπουργκάς προς νότον, το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας ως την Καστοριά, την Αχρίδα, το Μοναστήρι, Σέρρες, Καβάλα. Αυτή ήταν η Μεγάλη Βουλγαρία. Μεγαλύτερη αδικία δεν μπορούσε να γίνει. Με ελληνική γη και ελληνικούς πληθυσμούς να φτιάχνεις την Μεγάλη Βουλγαρία.»

Στο κεφάλαιο "Τα όνειρα για την ένωση", στο ίδιο βιβλίο γράφει:

«Την προπαραμονή του προφήτη Ηλία γύρισε ο Παναγιώτης Τσούκαλας στο σπίτι του χαρούμενος, θα λεγεις πως κάτι σιγοτραγουδώντας, που δεν ακοινόταν.

Καιρό είχαν να τον δοινιά έτην οι διοροί του.

Από κείνη την μαύρη μέρα του Αγίου Στεφάνου είχε σβήσει από τα χείλη του το χαμόγελο. Οπως το ίδιο είχε συμβεί και μ' όλους τους Έλληνες Θρακιώτες. Η συνθήκη αυτή έθαψε κάθε τους όνειρο.

- Κεράστε για τα νέα που σας φέρνω, είπε ο Παναγιώτης μπαίνοντας.

- Νέα;

- Στις 13 Ιουλίου υπογράφτηκε η συνθήκη του Βερολίνου.

Και το 'πε έτσι απλά σαν να λεγε: πήρα και νόργια παπούτσια.

- Και τι λέει η νέα συνθήκη πατέρα; τον διέκοψαν τα παιδιά ανυπόμονα, που ξέραν πια για "συνθήκες" όσα ξέραν για τα παιχνίδια τους.

- Η Μεγάλη Βουλγαρία μοιράζεται σε 5 μέρη.

- Σε 5 μέρη; Έκαναν όλοι με ένα στόμα. Κι είναι αυτό καλό;

- Έτσι η Βόρεια Θράκη με πρωτεύουσα την πόλη μας, την Φιλιππούπολη, ανακηρύχτηκε "ημιαυτόνομη επαρχία της Ανατολικής Ρωμυλίας". Ο Σουλτάνος θα 'χει βέβαια την επικυριαρχία. Θα διοικείται όμως από χριστιανό διοικητή, που θα τον εγκρίνουν οι Μεγάλες Δυνάμεις.

- Καλό αυτό. Δεν είναι καλό, πατέρα; ρώτησαν τα παιδιά.

- Και βέβαια. Έτσι κόβεται ο αέρας από τους φίλους τους Βουλγάρους. Τουλάχιστον έτσι φαίνεται.

- Αιντε και να γιορτάσουμε γρήγορα και την ένωση με τη μάνα Ελλάδα... Θα 'θει κι αυτό.»

'Ομως η Καλλιόπη Παπαθανάση Μουσιο-

πούλου, παρ' όλο που όλοι ξέρουμε πως ήταν Θρακιώτισσα κι έτρεφε πάθος για την πατρίδα της, δεν έγραψε για τα παιδιά μόνο μυθιστορήματα για τη Θράκη. Η γενική έννοια της πατρίδας - όπως είπαμε- ήταν για κείνη αυτό που, μαζί με τη θρησκεία, άγγιζε περισσότερο από κάθε τι την εναίσθητη ψυχή της. Γι αυτό και επειχείρησε να δώσει στα Ελληνόπουλα εξίσου συναρπαστικές ώρες, όπως αυτές της Θράκης και για την σκλαβωμένη Ήπειρο με το μυθιστόρημά της: "Αετοί και Γύπες στα Ηπειρωτικά βιονά" αλλά και για τα συνταραχτικά γεγονότα της Μ. Ασίας με το βιβλίο της: "Απ' τη Μικρά Ασία με αγάπη"

Η Θρακιώτισσα συγγραφέας πίστευε - όπως πολλές φορές τα είχαμε κονθεντιάσει και μαζί-στι η αποστολή του συγγραφέα που γράφει για παιδιά, είναι πολύτιμη και γι αυτό, όποιος ασχολείται και μ' αυτό το είδος, πρέπει να 'ναι υπεύθυνος και τα δημιουργήματά του να γίνονται και αγαπητά στά παιδιά αλλά και να μπορούν, κυρίως όταν είναι ιστορικά μυθοστορήματα, να απευκονίζουν το μεγαλείο της Ελλάδας που - αν αυτό δεν βρει μια γενιά που θα το αναβιώσει- θα σβήσει άδοξα όσο περνάνε τα χρόνια.

Επειδή, όμως, είμαστε Έλληνες και οι Έλληνες είναι και πατριώτες και αισιόδοξοι, καλό θα 'ταν να τελειώσουμε αυτή την σύντομη εισήγηση στη μνήμη της αγαπητής φίλης και συναδέλφου Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου λέγοντας: ας μην απελπιζόμαστε και ας πιστεύουμε πως προσφορές σαν της Καλλιόπης Παπαθανάση Μουσιοπούλου δε θα πέσουν στο κενό. Θα ζιζάνουν και θα αποδώσουν, φτάνει, μόνο, να θυμόμαστε πως ότι και γίνει, όπως κι αν έθουν τα πράγματα η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει!

□

* Η Γιολάντα Πατεράκη γεννήθηκε στά Γιάννενα. Σπούδασε αγγλική φιλολογία και είναι διπλωματούχος πάνταν. Συνεργάζεται με πολλές εφημερίδες και λογοτεχνικά περιοδικά. Έχει κάνει πολλές μεταφράσεις από τά αγγλικά μυθιστορήματων και θεατρικών έργων. Είναι Γ.Γ. της Εθνικής Εταιρείας τών Ελλήνων Λογοτεχνών, μέλος του Δ.Σ. της Ελληνικής Εταιρείας Μεταφραστών Λογοτεχνίας, μέλος του Κύκλου του Ελληνικού Παιδικού Βιβλίου, μέλος της Γυναικείας Λογοτεχνικής Συντροφιάς και μέλος του Δ.Σ. του Κέντρου Μελέτης Μεσογειακών Θεμάτων. Έχει γράψει και εκδόσει 27 βιβλία και έχει κερδίσει 10 πανελλήνια βραβεία και διακρίσεις. Τό έργο της "Η Αρχόντισα του Αιγαίου (Σύνα)" μπήκε στόν διεθνή τιμητικό πίνακα του Βραβείου Αντερσεν και βραβεύτηκε με Α' Κρατικό Βραβείο. Τό 1983 βραβεύτηκε επίσης από την Ακαδημία Αθηνών γιά την προσφορά της στήν παιδική λογοτεχνία. Μερικά από τα έργα της: "Σύνος", "Κρήτη", "Άνδρος", "Κεφαλλονιά", "Ψαρά" (χρονικά για νησιά), "Δαντελένια σκούφια τής γαιαγάιας", "Σεληνάνθωποι στή γη", "Περιπέτεια στό μεγάλο δάσος", "Τρεις ιστορίες και μια αλήθεια", "Η Άλινα και ο πύρω", "Νησιώτικα παραδοσία", "Ο Φεγγαρίσος" (παραμύθια), "Τό ανθρωπός μου, ο μικρός αδερφός", "Ένα παιδί κατακτά τή νίκη", "Οι απόδημοι" (τόμοι 6), "Τό μυστικό του κοχυλιού", "Στή Μακεδονία μιά φορά", "Στόν ίσκιο τής πέτρινης κολόνας" (μυθιστορήματα), "Θυσία και δόξα" (βιογραφία του Πατριώτη Γερμησόν E'), "Ένα κόλπο που πάνει" (θέατρο), "Ο τελευταίος σύμμαχος" (μυθιστόρημα γιά μεγάλους), "Κηφισιά, η καλλιόπη" (χρονικό)

ο Κυριάκος.

- Εσύ θα μείνεις εδώ να προστατέψεις την οικογένεια, γιατί μπορεί να χτυπήσουν και το δικό μας σπίτι. Από σήμερα άρχισαν τις λεηλασίες ελληνικών σπιτιών στις απόμακρες συνοικίες... Δεν πρέπει να λείπουμε δύοι.

- Πρέπει να ξαναβάλω σημαία, είπε ο μικρός φίλος. Την.. κοινότελιασαν... το είδες;

- Ποιοι το έκαναν; ωρτήσε αγανακτισμένος ο Αντώνης.

- Μακάρι να ξερα, απάντησε ο Κυριάκος και διηγήθηκε τι είχε συμβεί.

- Πήρουν να βάλεις αυτή, είπε ο φίλος και του 'δωσε μια ωραία μεταξωτή σημαία. Έχω άλλες τρεις στο εργαστήρι. Αυτοί θα σχίζουν εμείς θα ψώνουμε νέα.»

Παρόληλη, όμως, με το διάχυτο πατριωτισμό που συναντάμε στα βιβλία της, η Καλλιόπη Παπαθανάση Μουσιοπούλου δεν παραλείπει να περιγράφει και να τονίζει όλα τα τοπικά ήδη και έθιμα, τους μύθους και τις παραδόσεις τις ελληνικές μέσα σε μια έντονη προσπάθεια να νιώσουν οι μικροί αναγνώστες πόσο γερές και πόσο βαθιές είναι οι ζώντες τους κι ακόμια να τους κάνει περήφανους για τη γη που γεννήθηκαν. Τη γη τούτη, την ελληνική, που μέσα στη φτώχεια της την οικονομική, έχει τόσο μεγάλο πλούτο!

Στο ιστορικό της διήγημα: "Αντώνης Στενημαχίτης", στο κεφάλαιο "Καινούργιο ταξίδι" γράφει:

«Τα παιδιά στη Φιλιππούπολη, όπως και σ' άλη τη Θράκη, διατήρησαν ένα αρχαίο ελληνικό έθιμο, "τα χελιδονίσματα".

Στις αρχές του Μάρτη, δηλαδή, κατασκεύαζαν ένα ξύλινο ομοίωμα χελιδονιού. Το βάζαν σ' ένα πανεράκι, στολισμένο με κισσό και κορδέλες. Πριν ξημερώσει, γύριζαν τα φιλικά και τα συγγενικά σπίτια, τραγουδώντας το "τραγούδι του Μάρτη", το πιο γνωστό απ' τα χελιδονίσματα.

"Χελιδόνα πέρασε απ' τη μαύρη θάλασσα
έκατσε κι ελάλησε και γλυκά κελάηδησε..."

Μάρτη, Μάρτη μου καλέ και Απρίλη μου χρυσέ,

Τί καλά μας φέρνετε; - Τα καλά και τ' αγαθά:

Έξω ψύλλοι και ποντίκια, μέσα ήλιος και χαρά...»

Είναι ένα απ' τα "χελιδονίσματα" που και σ' άλλα μέρη της Ελλάδας τραγουδούν. Έθιμο που κρατάει από την αρχαια Ελλάδα. Ένα έθιμο, δηλαδή, που έχει κάνει το πιο μαρτυρικό ταξίδι: 2.500 χρόνια ταξιδεύει και μπορά πως τούτος ο τόπος έχει βαθιές, πολύ βαθιές τις ζώντες του.»

Πιο κάτω, στο ίδιο διήγημα, με λίγα αλλά καντά λόγια, δίνει στους μικρούς αναγνώστες μια σαφή εικόνα της δύσμοιχης, κατατρεγμένης Ελλάδας:

«Μα βαθιά μέσα τους οι Έλληνες δεν έπαψαν ν' ανησυχούν.

- Το θεριό, όταν το βλέπεις και λουφάζει, να το φοβάσαι περισσότερο. Ελεγε και ξανάλεγε ο υψηλό-Παναγιώτης.

Τι άραγε θα γίνει αύριο; Ποιά θα 'ναι από δω και πέρα η τύχη τους... Αυτές οι έγνοιες τους έτρωγαν μάθε ώρα, κάθε στιγμή.

Έτσι αυτός ο φόβος κι η αβεβαιότητα δεν τους άφηνε να χαρούν την απαλλαγή τους απ' τους Τούρκους κι από την τυραγώνια που πέρασαν στα χέρια τους.

Εν τω μεταξύ, έξω απ' την Κωνσταντινούπολη, στον Άγιο Στέφανο, Ρώσοι και Τούρκοι συζητούσαν. Εκεί κρινόταν και η τύχη της Β. Θράκης. Θεέ μου, τι δύσκολες εκείνες οι μέρες... Και να, που ξέσπασε η θύελλα. Μπουρίνι γερό.

Στις 3 Μαρτίου υπογράφτηκε η Συνθήκη του Αγίου Στεφάνου με αποτέλεσμα να δημιουργείται η Μεγάλη Βουλγαρία.

Σ' αυτή, εκτός απ' την κυρίως Βουλγαρία, δινόταν η Β. Θράκη (Ανατολική Ρωμυλία), η Β.Ανατολική Θράκη ως το Λοιλέ Μπουρκάς προς νότον, το μεγαλύτερο μέρος της Μακεδονίας ως την Καστοριά, την Αχρίδα, το Μοναστήρι, Σέρρες, Καβάλα. Αυτή ήταν η Μεγάλη Βουλγαρία. Μεγαλύτερη αδικία δεν μπορούσε να γίνει. Με ελληνική γη και ελληνικούς πληθυσμούς να φτιάχνεις την Μεγάλη Βουλγαρία.»

Στο κεφάλαιο "Τα όνειρα για την ένωση", στο ίδιο βιβλίο γράφει:

«Την προπαραμονή του προφήτη Ηλία γύρισε ο Παναγιώτης Τσουκαλάς στο σπίτι του χαρούμενος, θα 'λεγες πως κάτι σιγοτραγουδούσε, που δεν ακούγόταν.

Καιρό είχαν να τον δουν έτσι οι δικοί του.

Τι οφείλει η Θράκη στην Καλλιόπη Παπαθανάση- Μουσιοπούλου

του Θανάση Μουσόπουλου

Ο Ισοκράτης πρωτοπόρος και οικουμενικός πανέλληνας προσδιόρισε την ουσία της ελληνικότητας, κάτι που διαχρονικά ως τις μέρες μας ισχύει:

«Ελληνες είναι όχι οι έχοντες την καταγωγή, αλλά στην παιδεία οι μετέχοντες».

Η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου και την καταγωγή αλλά κατέξοχήν το φρόνημα της Θράκης ανιχνεύει, μεταλαμπαδεύει, μετουσιώνει σε επιστήμη, μεράκι και τέχνη.

Οι σπουδές της την κατέστησαν ικανή να προσεγγίσει τα θέματα της Θράκης με το μεράκι του ερασιτέχνη και ταυτόχρονα της επιστημοσύνης τη βαρύτητα. Γιατί όλο τον εικοστό αιώνα που παρέρχεται, αιώνα κρίσιμο για τις θρακολογικές σπουδές, πολύ λίγοι και πολύ

λίγες ήταν όσοι και όσες με την επιστημονική σοβαρότητα του ερευνητή καταπιάστηκαν με τα ποικίλα θέματα της Θράκης. Κι ακόμοι λιγότεροι ήταν όσοι τη συνολική ιστορία την πολυεπίπεδη της περιοχής πάσχισαν να παρουσιάσουν. Συνδυάζοντας οικονομία, κοινωνία και πολιτισμό, με τις δυο όψεις αντρική και γυναικεία, με την εθνολογική ιδιορρυθμία χριστιανοί και μουσουλμάνοι, με την πολιτική διεθνή και την εθνική, με το καθημερινό και το διηγενές της Θράκης. Και ακόμη, με την απόσταση από τον επαρχιατισμό που μας κάνει μονόπλευρα να βλέπουμε χώρο και χρόνο.

Θα επιχειρήσουμε όλα τούτα να τα αποδείξουμε, για να γίνει πειστικός ο έπαινος, να μη φανεί ότι είναι απλή απόρροια θαυμασμού και

Πριγκηπόννησα, 1952

αγάπης και σεβασμού στο πρόσωπο της.

Η πνευματική επικοινωνία μας άρχισε στα 1973 (στη συνέχεια έγινε προσωπική φιλία) με τα δημοσιεύματα στα "Θρακικά" και στα "Θρακικά θέματα". Στο 4ο τεύχος του βραχύβιου αυτού περιοδικού διάβασα το άρθρο της "Η συμβολή της Θράκης στη Βυζαντινή οικονομία" και αναρωτήθηκα τότε - νεοσόδις της φιλοσοφικής εγώ - τι άραγε πρόσφερε η Θράκη στην Βυζαντινή οικονομία; Δεν το είχα συνειδητοποίησε. Μήπως το εκταιδευτικό μας σύστημα μας είχε βοηθήσει - μας βοηθά και τώρα - να γνωρίσουμε πολύπλευρα τη Θράκη;

Το έργο της Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου αυτό το κενό καλύπτει μ' επιτυχία.

Το πρώτο σημαντικό βιβλίο της φέρει τον τίτλο: "Οικονομική και κοινωνική ζωή του ελληνισμού της Θράκης κατά την Τουρκοκρατία", είναι ο 47ος τόμος του περιοδικού "Θρακικά", Αθήνα 1974, με 274 σελίδες.

Προολογίζοντας το σύγραμμα ο καθηγητής Walter Bussmann, Πρύτανης της Ιστορικής Σχολής του Πανεπιστημίου της Καρλσρούης, καθηγητής της συγγραφέα, σημειώνει, "πέτυχε να απεικονίσει παραστατικά την πολιτικοοικονομική ανάπτυξη της Θράκης. Το βιβλίο έχει το προσόν να φωτίζει συγχρόνως τους οικονομικούς, πολιτικούς και θρησκευτικούς τομείς... Η επιστημονική έρευνα της περιλαμβάνει μια ευρεία χρονική περίοδο της Ιστορίας της Θράκης και διαπνέεται από λογικό πατριωτισμό".

Τα στοιχεία του βιβλίου στηρίζονται σε επισημα στοιχεία της Τουρκικής Διοίκησης Ανδριανούπολης, στο αρχείο του πατέρα και του παππού της Χαροκόπειας Βαμβακά και στο αρχείο Μιλτιάδη Α. Σταμούλη.

Στο πρώτο αυτό σύγγραμμά της, αρχή όσων βιβλίων ακολουθούν, δίνονται τα βασικά στοιχεία οικονομικής ζωής (πλουτοπαραγωγικές πηγές, βιοτεχνία, εμπόριο, εμποροπανηγύρεις, αγορές, νόμισμα, τραπεζική πίστη, μέτρα και σταθμά) και κοινωνικής συγκρότησης (πληθυσμιακό δυναμικό, ελληνικές κοινότητες, συμβολή της ορθόδοξης εκκλησίας στην οικονομική και κοινωνική αναδιογάνωση του ελληνισμού της Θράκης). Από την όλη μελέτη των στοιχείων αποδείχνεται αυτό που στον επίλογο διατυπώνει η συγγραφέας: "Οι Έλληνες είναι αναμφισβήτητα οι πραγματικοί κινισίδ-

χοι, τόσο στην κοινωνική όσο και στην οικονομική ζωή".

Την επόμενη χρονιά, στα 1975, κυκλοφορεί το εξίσου σημαντικό βιβλίο "Η απελευθέρωση της Δυτικής Θράκης από το αρχείο του Χαροκόπειου Βαμβακά", με 261 σελίδες.

Τα όσα γράφει στα προλεγόμενα η συγγραφέας δείχνουν νομίζω, ορισμένες "αφετηρίες" του έργου της συνολικά:

"Αόρατοι αλλά απόλινοι δεσμοί μ' ένωναν με τον Παππού: Αγαπούσαμε τα ίδια πράγματα, πιστεύαμε στις ίδιες αλήθειες, είχαμε κοινές επιδιώξεις. Μοιάζαμε σαν δυο στάλες από διάφανο νερό.

Μου άρεσε ν' ακούω ώρες κι ώρες τις διηγήσεις του, πάντοτε γλαφυρές, γεμάτες ζωντάνια και φως, που ανάβλυζε από τα μάτια του, που άλλοτε θύμιζαν το αχνό γαλάζιο του Ελληνικού ουρανού κι άλλοτε - όταν στενοχωριόταν- το βαθυγάλανο χρώμα της φουρτουνιασμένης θάλασσας. Κι' είχε γνωρίσει και νικήσει πολλές τρικυμίες στη ζωή του ο Παππούς.

Σαν έσβησαν τα μάτια αυτά, που ήταν πάντοτε για μένα πηγές τρυφερής αγάπης, ένοιωσα για πρώτη φορά το παγερό ανατρίχιασμα της μοναξιάς.

Αρχισα τότε να διαβάζω τα "χαρτιά" του, που διασώθηκαν, χάρη στις άγρυπνες φροντίδες της προνοητικής και στοργικής κόρης του και Μητέρας μου, για να έχω στην αρχή την φειδαίσθηση πως τον ακούω. Σιγά- σιγά συνειδητοποίησα ότι το Αρχείο του Χαροκόπειου Βαμβακά δεν έπρεπε να μείνει άγνωστο, κλειδωμένο στα βαρειά συρτάρια του παλαιού γραφείου, γιατί έκρυψε ιστορικές αλήθειες και πολύτιμα διδάγματα, κι' έπρεπε να διαβαστεί κυρίως από τους νεώτερους, που πολύ λίγα έχουν ακούσει για τις θυσίες, τους αγώνες, τα όνειρα, τους καημούς, τις απογοητεύσεις, τα επιτεύγματα και τις πίκρες της Γενναίας που έφυγε.

Το κύριο μέρος του βιβλίου στηρίζεται σε 190 έγγραφα του Αρχείου Βαμβακά και μέσα απ' αυτά περιγράφεται η απελευθέρωση της Δυτικής Θράκης, η διασυμμαχική κατοχή (1919- 20) και σκιαγραφείται η ζωή σ' όλα τα επίπεδα (παιδεία, δικαιοσύνη, διοίκηση, οικονομία, δημόσια έργα).

Στα επιλεγόμενά της η συγγραφέας αναφέρεται στον πολιτισμό της Θράκης και στη συμβολή της θρακιώτισσας στους ειρηνικούς και πολεμικούς αγώνες. Διεβάζουμε ιστα επιλεγόμενα:

«Βασική επιδίωξη του βιβλίου αυτού είναι η παροχή στοιχείων και πληροφοριών στον ερευνητή και μελετητή της ιστορικής περιόδου 1919 - 20, οπότε σύσσωμος ο Ελληνισμός της Θράκης αγωνίσθηκε για να αποκτήσει την ελευθερία του ο νευραλγικός αυτός Ελληνικός χώρος, ο ποτισμένος με το τιμημένο αἷμα τόσων γνωστών αλλά και αφανών ηρώων:

... "Μανιώμ' τα μαύρα φόρεσε και φύτεψε
ένα κλήμα,

κι άν ξεραθεί το κλήμα μας θα χάσω την
ζωή μου,

κι αν ξεραθεί το κλήμα μας κι άν χάσω
την ζωή μου,

στείλ' το παιδί μας στο παππά να πάει να
μαθητέψῃ,

το τι τραβουόν οι χριστιανοί και πού πάει ο
μπαμπάς του".

έλεγε παλιό Στενημαχίτικο τραγούδι».

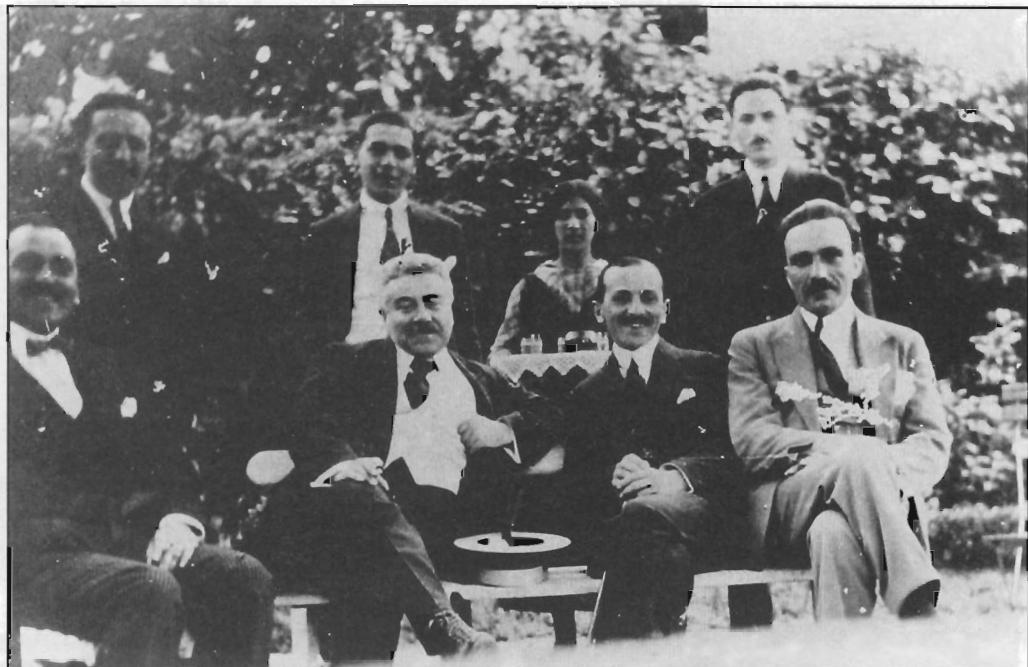
Στα 1976 και 1977 κυκλοφόρησαν οι δυο τόμοι του έργου "Ελληνικά Προξενεία στη Θράκη" (με 260 κι 172 σελίδες αντίστοιχα). Μέσα από τις διπλωματικές εκθέσεις των Ελλήνων Προξένων στη Θράκη σκιαγραφείται η ζωή στην υπόδουλη Θράκη. Βασική για την

"ανάγνωση" της περιόδου είναι η φράση της ερευνήτριας: «Η Θράκη, με την επίκαιρη γεωγραφική της θέση, δεν αποτελούσε μόνο το σταυροδρόμι μεταξύ ανατολικού και δυτικού κόσμου, αλλά και το στίβο, όπου οι "προστάτιδες δυνάμεις" συναγωνίζονταν για το προβάδισμα». Ποικιλά θέματα διερευνούνται με βάση τα κείμενα των προξενικών αρχών πολεων της Βρετανίας, Ανατολικής και Δυτικής Θράκης.

Ο Παναγιώτης Φωτέας σε κριτική του για τα "Ελληνικά Προξενεία στη Θράκη" παρατήρησε: «Απέναντι στον εκδοτικό οριμαγόδι των γειτόνων μας για τη Θράκη, οι δυο προσπάθειες της κυρίας Παπαθανάση αποτελούν μια πολύτιμη έθνική προσφορά».

Το 1984 εκδίδεται το βιβλίο "Σελίδες Ιστορίας- Θράκη 1870 - 1886", στηριγμένο σε εκθέσεις διπλωματών και ανέκδοτα Αρχεία. Σημειώνουμε ιδιαίτερα το αποκαλυπτικό κεφάλαιο "Οι Πομάκοι και πτυχές από την επανάστασή τους του 1878", όπου φαίνεται πως λύγισαν τότε οι Πομάκοι και τι ένιωθαν (κόβλαφος για τα μετέπειτα λάθη της ελληνικής πολιτικής).

Το 1985 εκδίδεται το βιβλίο "Συντεχνίες και Επαγγέλματα στη Θράκη 1685- 1920", όπου εξετάζονται οι αρχαίες φύζες και οι επι-

X. Βαμβακάς - A. Παπαθανάσης

βιώσεις του θεσμού, καθώς και η μορφή του στη Θράκη. Σημειώνουμε μαζί με τη συγγραφέα αυτό που αποδεικνύεται: «Οι συντεχνίες δεν επιδιώκουν μόνο υλικά οφέλη, αλλά εξυπηρέτησαν αναμφισβήτητα ηθικούς, πολιτιστικούς και εθνικούς σκοπούς...»

Τα εσνάφια συντέλεσαν όχι μόνο στην οικονομική πρόσοδο, αλλά και στην πολιτιστική και εθνική αναγέννηση.

Για τις γυναίκες, ειδικά, πάλι αφιερώνει κεφάλαιο. Η συμμετοχή των γυναικών στην οικονομική δραστηριότητα, είχε ως αποτέλεσμα την κοινωνική της χειραφέτηση και την ενεργητική της συμμετοχή στο γίγνεσθαι της Θράκης το 19ο αιώνα, που οναμάσαμε "Θρακική αναγέννηση".

Γράφει, λοιπόν, ανάμεσα στα άλλα για τις γυναίκες στο βιβλίο της αυτό η Καλλιόπη Παπαθανάση- Μουσιοπούλου:

«Στην Τουρκοκρατία σημαντική μπορεί να χαρακτηριστεί η συμμετοχή της γυναικάς στις συντεχνίες, που ήταν τα φυτώρια του συνδικαλισμού.

Από πληροφορίες που συγκεντρώθηκαν κι από το δημοτικό τραγούδι βγαίνει το συμπέρασμα, ότι η γυναίκα ως μέλος στις συντεχνίες πρόσφερε πολλά. Παράλληλα φρόντιζε το νοικιασμό και τα παιδιά της.

Οι αμπατζήδες ασχολούνταν με την κατεργασία, το βάψιμο του μαλλιού, το φάσμιο των αμπάδων, (χοντρών μάλλινων υφασμάτων), το ράψιμο και το κέντημα των στολών, και τέλος τη διάθεσή τους. Γυναίκες έπλεναν τα μαλλιά, έκλωθαν, ύφαιναν, έραβαν, κεντούσαν και πολλές φορές πουλούσαν τα εργάζειρά τους.

Τη σημβολή της γυναικάς στον τομέα αυτό περιγράφουν τα δημοτικά τραγούδια. Για την υφάντρα:

"Οσο μάκρος έχει ο ποταμός κι' η θάλασσα του πλάτου

τόσο βελούδο διάζεται μια κόρη στην αυλή..."

Όταν λείκιαναν το πανί, τραγουιδούσαν:

"Δυο κόρες κάθονται

μέσα στο πατητήρι,

κλωτσούνε την ανυφαντού

και την πετροβολούνε.

Δε σε φέρνω πια πανί

δε με τόφανες καλά..."

Η υφάντρα έπαιρνε «φασίδια» (χρήματα για τα υφαντά της). Για την ράφτρα:

"Ράφτρα και κόφτρα του ντουνιά και καλοσυμμαζώστρα

που ήταν κάθε μέρα αστόλιστη την Κυριακή αλλαγμένη..."

Σε θρακιώτικο τραγούδι η κεντήστρα λέει: «...βαρέθηκα μαντήλια να κεντώ...». Σ" άλλο όμως ομολογεί:

"Το κέντημα είναι εγλεντζές, η ρόκα είναι σεργιάνι

κι αυτός ο έρμος αργαλειός είναι σκλαβιά μεγάλη"

Το 1991 κυκλοφορεί το βιβλίο "Θράκη-Μορφές και Γεγονότα 1902- 1922". Δύσκολη και αντιφατική η περίοδος στην οποία αναφέρεται το βιβλίο: ικανοπόληση και απογοήτευση. Δυο σημεία θα παραθέσουμε που αποδείχνουν την προσφορά και το βλέμμα της Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου:

"Τα παρακάτω επίσης γεγονότα αποδεικνύουν ότι οι Πομάκοι ήταν ευχαριστημένοι από την Ελληνική Διοίκηση: Το 1922 όταν ο ελληνικός στρατός βρισκόταν στον Έβρο έτοιμος να επαναλάβει τις εχθροπραξίες εναντίον της Τουρκίας, ο γνωστός Φουάτ Βέης, ταγματάρχης τότε του τουρκικού στρατού, μετά από συννεύση με την βουλγαρική κυβέρνηση, κατάρτισε τουρκοβουλγαρικό θρακικό κομιτάτο, με το οποίο σκόπευε να δημιουργήσει ξεπήματα στα νότα του ελληνικού στρατού. Ως βάση των επιχειρήσεων του θέλησε να χρησιμοποιήσει τους Πομάκους, οι οποίοι θα σχημάτιζαν συμμορίες και θα έμπαιναν στην Δυτική Θράκη.

Τα σχέδια όμως του κομιτάτου ματαιώθηκαν, γιατί οι Πομάκοι αρνήθηκαν να επιτεθούν κατά της Ελλάδας. Επίσης είναι βεβαιωμένο ότι εκείνη την εποχή ασκήθηκε πίεση στους Πομάκους και από την βουλγαρική κυβέρνηση για το ίδιο θέμα. Ο Φουάτ έκανε πολλές περιοδείες, οι Πομάκοι όμως πάντα αργούνταν. Για την στάση τους αυτή, πολλοί παράγοντες των Πομάκων δολοφονήθηκαν.

Αυτά για τους Πομάκους, και το δεύτερο για την έξοδο (την άδοξη) από την Ανατολική Ήδακη:

"Όταν η διασυμμαχική επιτροπή ανακοίνωσε ότι Τούρκοι υπάλληλοι και Χωροφυλακή θα έφθαναν στην Αδριανούπολη στις 9/22.11.1922 ο Γεν. Διοικητής Γ. Κατεχάκης ζή-

τησε από την Ελληνική Κυβέρνηση να ορισθεί
έδρα Γ. Διοίκησης η Κομοτηνή, όπου τα προ-
βλήματα ήταν οξύτατα.

Τέλος έφθασε η τραγική μέρα της αποχωρή-
σεως της αντιπροσωπείας της Ελληνικής Γ.
Διοίκησης. Σε φύλλο χαρτιού κόλλησαν στον
τοίχο του γραφείου της Διευθύνσεως Εσωτερι-
κών: «Ο προϊστάμενος της υπηρεσίας αυτής
φεύγει με την συνείδησιν ήσυχον ότι εμόχθησεν
αυτός και οι συνεργάται του υπέρ της ευημε-
ρίας του Μουσιουλμανικού στοιχείου.

Την Τρίτη 8 Νοεμβρίου παραδόθηκε στην
διασυμμαχική επιτροπή η Διοίκηση της Αδρια-
νούπολης από τον τηματάρχη των πολιτικών
υποθέσεων Λ. Λαμπριανίδη. Η Ελληνική αντι-
προσωπεία αποχαιρέτησε συγκινημένη τον Μη-
τροπολίτη Πολύκαρπο. Ο Κ. Γεραγάς εξομολο-
γείται: "Όλοι οι παριστάμενοι εκλαίομεν ως
μικρά παιδιά..".»

Πολλοί Θρακιώτες θυμήθηκαν τη συγκλο-
νιστική εκείνη μέρα το δημοτικό τραγούδι που

διεκτραγωδεί ίσως την άλωση της Αδριανούπο-
λης από τον Αμούράτ το 1361:

Τ' αηδόνια της Ανατολής και τα πουλιά της
Δύσης

κλαίγονται αργά, κλαίγονται ταχιά, κλαίγονται το
μεσημέρι,

κλαίγονται την Αδριανούπολη την πολιυρου-
σεμένη

όπου τηνε κρουσέψανε τις τρεις γιορτές του
χρόνου,

τον Χριστούγεννο για κηρί, και τον Βα-
γιού για βάγια,

και της Λαμπρής την Κυριακή για το Χρι-
στός ανέστη».

Φέτος γιορτάζουμε (υποτονικά ακόμη, νομί-
ζω) τα εκατό χρόνια από τον θάνατο του Γεωρ-
γίου Βιζηνού.

Οφείλουμε να εξάρουμε την συμβολή της
μεγάλης θρακιώτισσας στην προβολή του έργου

Από αριστερά πρός τά δεξιά:

Σαπφώ Κοΐδου - Όθωναίου, Αρ. Όθωναίος (πολ. μηχανικός),
Αλίκη Κοΐδου - Αλλαμανή, Γιώργος Αλλαμανής (πολ. μηχανικός),
Καλ. Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, Στελ. Μουσιόπουλος (πολ. μηχανικός).

Οι τρεις γυναίκες ήταν Αλεξανδρούπολιτισσες και συμμαθήτριες.

Η φωτογραφία είναι βγαλμένη το 1953, στή Ρόδο.

του, ιδιαίτερα ως πρόδρομον της Λαογραφίας. Αναφερόμαστε στο βιβλίο της "Λαογραφικές Μαρτυρίες Γ. Βιζηνού" (1982, με 142 σελίδες). Η συγγραφέας φωτίζει μια πλευρά του Βιζηνού που τον δικαιώνει. Και είναι βέβαια, θέμα ηθικής τάξης για την νεοελληνική ιστοριογραφία και λαογραφία να τεθεί στη θέση που αριθμούει το έργο του Βιζηνού, όπως και το έργο της Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου.

Όμως η ιστορικός και λαογράφος έχει και άλλο πλούσιο ακόμα έργο, δημοσιευμένο σε ξεχωριστούς τόμους ή σε περιόδους. Μια γενική παρουσίαση του έργου της επικειμόναμε στο περιοδικό "Προσέγγιση" Ξάνθης (τ.8, Δεκέμβριος 1994, σελ. 98-106, "Μια ζωή αφιερωμένη στη Θράκη"), όπου παραπέμπουμε.

Στα "Θρακικά Χρονικά" που εκδιδόταν στην Ξάνθη, εκτός από δέκα ιστορικές συνεργασίες, η Καλλιόπη Παπαθανάση- Μουσιοπούλου έχει δημοσιεύσει και έξι πεζογραφήματα, μικρού μεγέθους τα περισσότερα. Μ' αυτή την πλευρά του έργου της θα κλείσω την σύντομη περιδιάβασή μου.

Μηνύματα της θάλασσας Αφήγημα

Πέφτει το σούρουπο και με τιλίγει. Κάθομαι στην ακρογιαλιά και κοιτάζω την απέραντη γαλάζια θάλασσα που αγκαλιάζει την Αλεξανδρούπολη. Ένα ανάλαφρο κιματάκι τη διτιάδα νει πού και πού. Το μονημονίστημά του αντηχεί στ' αυτές μου σα να μου μιλεί για παλιές ιστορίες...

Πέρα μακριά ξεχωρίζει αχνά η Σαμοθράκη. Αναλογίζομαι τους μύοτες που έφταναν ως εκεί για να πάρουν μέρος στα Καθείρια. Ερχονταν τόσοι για να μιηθούν, άντρες και γυναίκες, που ποθούσαν να μάθουν τη μεγάλη αλήθεια: Το νόημα της ζωής. Εδώ που στέκομαι θα περάτησαν πολλοί από αυτούς για να ξαποστάσουν λίγο ή για να επισκεφθούν τη Μεσημβρία, ποινιά ξεκινήσουν με τα καράβια τους για τον τελικό τροφοδοτισμό τους. Το ιερό νησί τους μαγνητίζει!

Μετά αναλογίζομαι τους πειρατές που έρχονταν εδώ για να λεηπατήσουν τις γειτονικές πόλεις. Γύσοι κουρσάροι πέρασαν από την περιοχή μας στη Βιζαντινή εποχή. Πόσες βιοβραχιές επιδρομές αιματόβιαφαν αυτά τα χωράφια...

Οι σκέψεις κεντηγούν η μα την άλλη, σαν τους γλάρους που πετούν πάνω από το χωράφι.

μου. Αναρωτιέμαι πόσοι κατάδικοι Βυζαντινών σύρθηκαν αλινσοδεμένοι ως την παραλία μας να φορτωθούν σε πλεούμενα για τον τόπο της εξορίας τους: τη Σαμοθράκη. Οι μνήμες με συνεπαίρουν σ' ένα αχαλίνωτο, νοερό ταξίδι.

Δικρίζω σαν φτάνω στα νεότερα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Τότε ίσως και σ' αυτή την ερημική ακτή που βρίσκομαι, να έχονταν όπλα απ' την ελεύθερη Πατρίδα. Με κίνδυνο της ζωής τους, παλικάρια της Θράκης τα μετέφεραν σε πόλεις και χωριά για ν' αρματώσουν άντρες και γυναίκες, που ποθούσαν να σπάσουν τα δεσμά της σκλαβιάς.

Επιτέλους ήρθε η ελευθερία του 1920. Η 14η Μαΐου είναι ένας σταθμός στην ιστορία του τόπου. Άλλα η αγαλλίαση κράτησε λίγο. Μετά την Μικρασιατική συμφορά, οι Μεγάλοι αποφάσισαν να παραδώσουν την Ανατολική Θράκη στην Τουρκία. Μέρες αποβιβάζονταν σε τούτη την παραλία τα κινητημένα, ξεριζωμένα αιδέλφια μας, για να φωλιάσουν εδώ μετά μισθίσνες εξευτελισμούς. Κύλησαν λίγα ήσυχα χρόνια. Οι πρόσφυγες συνήθιζαν σιγά - σιγά στη νέα ζωή. Δεν πρόφτασαν να επιστρέψουν οι πληγές, νέες δοκιμασίες μας επιφύλαξε ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος. Το κύμα που δυναμώνει σιγά - σιγά φέρνει στην μνήμη ηρωικές ιστορίες παιδιών της Θράκης, που πάλεψαν και θυσιάστηκαν όπως οι πρόγονοί τους για να περασοπιστούν τα εθνικά ιδανικά σε βούνα και θάλασσες. Ο τόπος σκλαβώθηκε πάλι, για λίγο αυτή τη φορά...

Σκοτεινιάζει και αντίκρου μου σχνοφέργησον τα φώτα της Αίνου. Τα ξεχωρίζω και ανατριχίζω γιατί εχει κοιμούνται τον αιώνιο ύπνο τους οι πρόγονοι μου. Μου φαίνεται πως βλέπω κι ακούω τον πατέρα μου να διηγείται περιστατικά από την πατική ζωή του στην αγαπημένη μου Αίνο, που νέος πολιτικός την αντιπροσώπευε ως πληρεξούντος της στην Ελληνική Βουλή, δύον καιρό ήταν ελεύθερη...

Ο Πατέρας πέθανε από το μεφάκι του ξεριζωμένου. Μεταλαμπάδεψε όμως σ' εμένα τη λαζαλίδα και την ελπίδα!

Η θάλασσα αναδείνει στα πόδια μου. Έχει σκοτεινιάσει για καλά. Το νέο φεγγάρι μου χαμογελάει από τον ουρανό, μα εγώ παραπολούμενα τα κύματα και στέλνω απέναντι, στην Ανατολή, μηνύματα, που άκουντα παλιά να σημανθείσει σ' Πατέρας μου.

Θα αφήσουμε να μας αποχαιρετήσει με ένα δεύτερο κείμενό της. Στην καρδιά μας έχουμε την αγάπη της και στο μυαλό μας το έργο της που πρέπει να γίνει γνωστό σ' όλη τη Θράκη. Το οφείλουμε στην Καλλιόπη Παπαθανάση-Μουσιοπούλου.

Συνάντηση με την ελπίδα (πεζό)

Ο χρόνος κυλά κι εμείς τρέχουμε να προλάβουμε τι;

Κυνηγοί μας άπιαστης ιδέας, μεγάλης ή μικρής, δεν έχει σημασία, τις πιο πολλές φορές μένουμε στη μέση του δρόμου χωρίς να έχουμε πετύχει τίποτε ουσιαστικό. Αυτή είναι η πιο δύσκολη στιγμή. Η ώρα της δοκιμασίας! Να συνεχίσουμε τον αγώνα ή να εγκαταλείψουμε τις προσπάθειες; Θέλει δύναμη να ξανανοίξει κανείς τα φτερά, ιδίως όταν τα νιάθει μισοτσωκισμένα ύστερα από δυσκολίες και ανταγωνισμούς. Άλλα εδώ πρωταγωνιστεί η ψυχική αντοχή. Η μεταφυσική θεώρηση της ψυχής...

Αυτές τις σκέψεις έκανα απολαμβάνοντας την απεραντοσύνη της γαλάζιας, αιγαιοπελαγήτικης θάλασσας, που ενώνει κόσμους από την χαραυγή της ζωής σ' αυτή τη γωνιά της γης, όταν τυχαία την συνάντησα, ύστερα από τόσα χρόνια. Στην αρχή αμφέβαλα: «Είναι δυνατόν συλλογίστηκα να είναι εκείνη με τα ίδια γκριζογάλανα μάτια, όπου αντιφεγγίζει η θάλασσα μας;» Μα αμέσως βεβαιώθηκα. Ο χρόνος την είχε αφήσει ανέγγιχτη. Ήρθε απλά και εγκάρδια χοντά μου, όπως και τότε. Ήρθε την κατάλληλη στιγμή να με τονώσει! Την ώρα που η αμφισβήτηση κόντευε να φωλιάσει μέσα μου και να κυριεύει την ψυχή μου.

Ήταν η προσωποποίηση της προσδοκίας ότι τίποτε δεν χάνεται. Κάθε αγώνας αφήνει ένα μεγάλο νέρδος: χαλιβδώνει την θέληση για ένα νέο ξεκίνημα ώστε το αύριο να είναι καλύτερο από το σήμερα. Δίνει τη δύναμη ν' αντιμετωπίζεις με ανοιχτά μάτια κι ελπίδα τη ζωή που συνεχίζεται...

Η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου (1924 - 1993) και η Θρακική Λαογραφία

τού Μανόλη Γ. Βαρβούνη

Η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου (1924- 1993) υπήρξε μια ευγενική μορφή, το πνεύμα της οποίας καθόρισε την θρακική ιστορία και λαογραφία, πλούτισε τη σχετική βιβλιογραφία και έδωσε νέο νόημα στις θρακικές σπουδές. Το έργο της, ιστορικό, λαογραφικό, κοινωνικό και λογοτεχνικό αποτελεί πραγματική παρακαταθήκη, για τις επερχόμενες γενιές. Στη συνέχεια θα διατυπωθούν ορισμένες μόνο σκέψεις για τις λαογραφικές μελέτες της, αφού προταχθούν σύντομα βιογραφικά και εργογραφικά στοιχεία.

Καταγόμενη από τη Θράκη, είχε σπουδάσει στην ΑΣΣΟΕ και τη Φιλοσοφική Σχολή (Αγγλική Φιλολογία) Αθήνας και μετεκπαιδεύτηκε στα Πανεπίστημα Cambridge, Cardiff και Bangor Karlsruhe, όπου παρακολούθησε μαθήματα κοινωνιολογίας, φιλολογίας, οικονομικών, λαογραφίας, λογοτεχνίας, ιστορίας και ιστορίας της τέχνης.

Είχε πάρει μέρος σε πλήθος συνεδρίων, είχε δώσει διαλέξεις και είχε συμμετάσχει σε πολλές φαδιοφωνικές και τηλεοπτικές εκπομπές. Για χρόνια δίδαξε λαογραφία στα επιμορφωτικά σεμινάρια της ΧΑΝ Αθηνών, ενώ συνεργάστηκε με τα σπουδαιότερα τοπικά περιοδικά και τις εγκυρότερες επιστημονικές εταιρείες της Ελλάδας, συμμετέχοντας σε εκπαιδευτικά προγράμματα και δημιουργώντας μελέτες.

Για το έργο της, επιστημονικό, εκλαϊκευτικό και κοινωνικό, τιμήθηκε από την Ακαδημία Αθηνών, την Εστία Νέας Σνύρης, το Δήμο Αλεξανδρούπολης (με το αργυρό μετάλλιο της πόλης) και την Πανσαμοθρακική Εστία Αθηνών (με χρυσό μετάλλιο).

Τα ενδιαφέροντα της Καλλιόπης Παπαθα-

νάση- Μουσιοπούλου ήταν πολλά, ανάλογα με την ευρύτητα των γνώσεων, των αναζητήσεων και των επιστημονικών ανησυχιών της. Κυρίως όμως ασχολήθηκε με την ιστορία και την λαογραφία, με έμφαση μάλιστα στα Θρακικά θέματα. Η ελληνική, αλλά και η διεθνής Θρακολογία της οφείλει πολλά, επιβάλλεται δε η σύνταξη ενός πλήρους και ενημερωμένου βιοεργογραφικού σημειώματός της, όπου θα αποτυπώνεται η έκταση του έργου της και η σπουδαιότητα της προσφοράς της.

Παραλλήλως συνεργάστηκε, με μελέτες, σε διάφορα επιστημονικά περιοδικά και τόμους πρακτικών συνεδρίων, ερευνώντας ιστορικά και λαογραφικά θέματα. Ιδιαίτερα αξίζει να τονιστούν οι ανακοινώσεις της στα Α', Β', Γ', Ε' Συμπόσια Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού χώρου, στο Συνέδριο «Λάρισσα, παρελθόν και μέλλον», στο Συμπόσιο «Ο Μακεδονικός Αγώνας» (IMXA), στο Συμπόσιο «Η ιστορική, αρχαιολογική και λαογραφική έρευνα για τη Θράκη» (IMXA), στο Α' Συμπόσιο Τρικαλινών Σπουδών, για να αναφερθούν μερικά μόνο από τα Συνέδρια που έλαβε μέρος με ανακοινώσεις.

Άξιες ιδιαίτερης προσοχής είναι ακόμη οι σειρές των μελετών της στα περιοδικά «Θρακικά», «Σερραϊκά Χρονικά», «Θρακική Επετηρίδα», «Αρχείον Πόντου», «Θρακικά Χρονικά», καθώς και οι συνεργασίες στα περιοδικά «Αιγαιοπελαγίτικα Θέματα», «Λαογραφία», «Τρικαλινά», «Επετηρίδα του Κέντρου Επιστημονικών Ερευνών Κύπρου», «Byzantinische Forschungen», τα άρθρα και οι παρουσιάσεις της σε εγκυκλοπαδίες και τα σημειώματά της στον ημερήσιο και περιοδικό τύπο, όπου φαίνεται πάντοτε η ίδια επιστημονι-

κή ευσυνειδησία, η ίδια αγάπη και η ίδια έντονη εθνική συνείδηση.

Η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου ασχολήθηκε γόνιμα και με την πεζογραφία, δημοσιεύοντας, μεταξύ άλλων, τα βιβλία «Αντώνης Στενημαχίτης. Ιστορικό διήγημα» (Αθήνα 1984) και «Η μεγάλη περιπέτεια. Ιστορικό διήγημα» (Αθήνα 1986).

Συγκέντρωσε το υλικό της με επιστημονική υπευθυνότητα, πραγματοποιώντας επιτόπια ή αρχειακή έρευνα (ιδιαίτερως είχε ερευνήσει τα αρχεία του Υπουργείου Εξωτερικών, δημοσιεύοντας αρκετές μελέτες στηριγμένες στο υλικό αυτό). Τα έργα της χαρακτηρίζει επίσης η καλή γνώση της σχετικής βιβλιογραφίας, η αγάπη για το ερευνώμενο αντικείμενο και η γλαφυρότητα των περιγραφών.

Έχοντας μείνει έξω από τα πλαίσια επαγγελματικών ανταγωνισμών η Καλλιόπη Παπαθανάση- Μουσιοπούλου εκδήλωνε, με κάθε ευκαιρία, τα ευγενικά της αισθήματα, την αγάπη της προς τους νέους επιστήμονες και το πάθος της για την ιστορική και λαογραφική έρευνα, γνωρίσματα που συμφωνούσαν με την έμφυτη ευγέ-

νεια που την χαρακτήριζε. Ο θάνατός της αφήνει μεγάλο κενό για τη λαογραφική επιστήμη και τη Θρακολογία ειδικότερα, που στο πρόσωπό της βρήκε, επί τριάντα σχεδόν χρόνια, μια συνεπή, αφοσιωμένη και παραγωγική θεραπενία.

Στο πρόσωπο της Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου η τοπική λαογραφία βρήκε μια ιδανική εκφράστρια, καθώς συνδύαζε με επιτυχία τη φιλοπατρία με την ερευνητική διάθεση. Η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου διακρινόταν από μια ολοφάνερη αγάπη για το αντικείμενο των ερευνών της, αποτέλεσμα και της φυσικής της ευγένειας, μια αγάπη που διακρίνεται και πίσω από τις γραμμές των κειμένων της. Αφιέρωσε τη ζωή της στο βόρειο Ελληνισμό, ερευνώντας μεθοδικά διάφορες πτυχές της ζωής και της δράσης του, αποτελώντας πραγματικό υπόδειγμα για πολλούς εν επιστήμη συναδέλφους της.

Η Μουσιοπούλου, τέλεια πάντοτε κάτοχος του βήματος και του θέματος, διακρινόταν και για την αγάπη της προς τους νέους ερευνητές. Ο γράφων είχε πλούσιο πάροχα ενεργετική από

Με τον Ι. Ξενάκη.

την αγάπη αυτή, καθώς εκείνη τον έφερε για πρώτη φορά σε επαφή με τον θρακικό χώρο, ερευνητικά και συγγραφικά, γεγονός που επρόκειτο να προσδιορίσει γενικότερα την πορεία του.

Ανήκε στην παράδοση των καλών τοπικών λαογράφων και ιστορικών μας, που δυστυχώς φθίνει με το πέρασμα του χρόνου των ανθρώπων εκείνων που έσκυψαν με αγάπη, και συχνά με αυταράγνηση, πάνω από τον ελληνικό παραδοσιακό πολιτισμό, προσπαθώντας να διαφύλαξουν και να καταγράψουν μορφές και ώφεις του που αποδομούνταν ταχύτατα, με το πέρασμα του χρόνου. Στο έργο τους οφείλουμε, σε μεγάλο βαθμό, τις γνώσεις μας για την ελληνική λαογραφία, αλλά και το υλικό που **χρονιμποιούμε** στις μελέτες μας, το πρωτογενές δηλαδή υλικό της επιστημονικής λαογραφίας.

Ως συνδυασμός γνώσης και βιώματος, εμπειρίας και **έρευνας**, το έργο της Μουσιοπούλου, ιδιαιτέρως μάλιστα το λαογραφικό της έργο, αποτελεί ιδιαιτέρως σημαντική βιβλιογραφική αναφορά. Άλλα και η συστηματική προσπάθειά της, να ανιγνεύσει και να σχολιάσει τις λαογραφικές πληροφορίες στα έργα νεοελλήνων λογοτεχνών (ενδεικτικά αναφέρω την ενασχόληση της με τους Βίζινον, Χρηστοβασίλη, Παπαδιαμάντη, Θεοτόκη, Ξενόπουλο, Κόντογλου, Μυριβήλη **και** Βενέζη), θεμελιώνει ουσιαστικά τον αντίστοιχο κλάδο της λαογραφικής έρευνας, καθώς προσφέρει έμπρακτα δείγματα αυτής της εργασίας, που τον τελευταίο καιρό απασχολεί άλλο και περισσότερο τους λαογράφους μας. Είναι πρέμπτι γοητευτική η προσπάθεια ανίχνευσης των καταβολών που **έχουν** οι κλασσικοί της λαογραφίας μας στην ελληνική παράδοση.

Η Μουσιοπούλου με **έξοντα** και γνώμονα πάντοτε τις τοπικές σπουδές, κινήθηκε ανάμεσα στην λαογραφία και την **ιστορία αντιπεπεριέζοντας** την πρώτη ως μια περισσότερο ιστορική **εκδοχή** της καθημερινότητας των προγόνων μας - ενδεικτικό είναι ότι δεν την απασχόλησαν τα λεγόμενα "σύγχρονα λαογραφικά"-, οδηγήθηκε στην δεύτερη, που η οπτική της γονία την έκανε να την προσλαμβάνει ως μια άλλη όψη του ίδιου νομίσματος. Ίσως να μην είχε άδικο. Οι

τελευταίες εξελίξεις στον χώρο των επιστημών μας μάλλον την δικαιώνουν. Και αν κανείς παρατηρήσει ότι διακατέχεται από κύποιον ερασιτεχνισμό, αυτό δεν μπορεί, σε καμιά περίπτωση, να προσμετρηθεί στα μειονεκτήματά της, αφού την βοήθησε να **δει** τα πράγματα πιο πηγαία, για αυτό και πιο **καθαρά**, έξι από θεωρητικά σχήματα, που συγχρόνευν το μυαλό, αν και η θεωρητική κοινωνιολογική της κατάρτιση ήταν ισχυρή. Η επαφή με το ίδιο το υλικό τη βοήθησε να δει τα πράγματα αυθόρυμητα και γνήσια, σχεδόν παραδοσιακά.

Αυτή η παραδοσιακότητα διακατείχε ολόκληρη τη ζωή, την προσφυγά και το έργο της. Ίσως είναι η μοίρα των λαογράφων, να επιλογέαζονται τόσο πολύ από το αντικείμενό τους, που να το κάνουν τελικά οπτική γονία και τρόπο ζωής, όσοι τουλάχιστον είναι γνήσιοι, όσοι έχουν κάνει την επιστήμη τους «αίρεσιν βίου». Η Μουσιοπούλου ανήκε, αναμφισβήτητα, σ' αυτή την κατηγορία.

Αναφέρθηκα πριν στην αγάπη της πρώτς τους νέοντας, στους οποίους διέβλεπε το μέλλον της λαογραφίας. Με την πρώτητα και το μειλίχιο του χαρακτήρα της, ταυτοχρόνως όμως καιρία και επιβλητική, ήξερε να εμπνέει και να εμφυγίζει τους συνομιλητές της, να τους ωθεί στην έρευνα. Σημαντικό δεδομένο, σε μια εποχή που οι νέοι αποθαρρύνονται, σχεδόν συστηματικά, να ασχοληθούν με την λαογραφική έρευνα, από εγγενείς αλλά και εξωγενείς παράγοντες.

Η στάση της αυτής υπήρξε, πιστεύω, απόφοιτη της ίδιας βασικής αγγίς που προσδιδόισε το έργο της, της συναρμογής δηλαδή της παραδοσης με την ιστορικότητα, της εγγραφής του παραδοσιακού στον ιστορικό χώρο, στο ιστορικό γήγεισθαι. Προσπάθησε να εξασφαλίσει το μέλλον, επενδύοντας παραδοσιακά στο παρόν, στις παραδοσιακές διαλέκτη συλιγώπινες αξίες, που χαρακτηρίζουν τόσο τη ζωή, όσο και τον τρόπο προσέγγισης του αντικείμενου της.

Η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, με τη **ζωή** της, το έργο και το παραδειγμά της προσωπικής της θρακικές σπουδές και άφησε στους νεώτερους ένα υπόδειγμα ζωής, σημαντική και τέλειο. Ας ευχηθούμε ότι θα βρεθούν συνεχιστές του έργου της. □

Η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου και η Λαογραφία τής Θράκης

τού Μιχάλη Μερακλή*

Η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου σπουδασε Οικονομικά, Φιλολογικά, Κοινωνιολογία, ωστόσο στάθμευσε - γιά νά μείνει μάλιστα εκεί οριστικά - στή Λαογραφία. Αυτό είναι τό πρώτο που θά ήθελα νά τονίσω, γιατί είναι μιά συγκινητική - γιά μένα τουλάχιστον - στάση, κατί σάν αντίσταση σέ μία μόδα που επικρατεί εδώ και καιρό και όχι μόνο στήν Ελλάδα, μόδα παντοειδών και παντοδαπών διανοούμενων, νά υποτιμούν, κυριολεκτικότερα νά περιφρονούν, τόν λαϊκό πολιτισμό και εκείνους που ασχολούνται μέ αυτόν, όχι μόνον ερασιτέχνες αλλά και επιστήμονες από τήν πλευρά τής Λαογραφίας. Τό νά δηλώνεις ότι είσαι Λαογράφος είναι σάν νά δηλώνεις πως είσαι επιστήμων Λαογράφος. Ασφαλώς δέν είναι η στιγμή νά μιλήσω γιά τά αίτια μιάς τέτοιας στάσης, γιά τήν οποία θά πώ μόνο ότι εντάσσεται γενικά σ' ένα κλίμα αλαζονικής δοκησιοφίας, που καλλιεργείται από ένα μεγάλο μέρος πνευματικών ανθρώπων εξελιγμένων κοινωνιών.

Οπωσδήποτε τό νά πηγαίνεις ενάντια στή μόδα είναι ένα είδος γενναιότητας.

Εξ άλλου τονίζω ότι η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου ασχολήθηκε κατ' εξοχήν μέ τή λαογραφία τής Θράκης και είναι ασύγχριτα πιό σημαντικό και ουσιώδες νά ασχολείσαι γενικά μέ πράγματα και όχι μέ λόγια.

Τόν τελευταίο καιρό, εξ αιτίας τής περιπλοκήτης και πολυπλοκότητας τής πολιτικής κατάστασης στά Βαλκάνια, όπου χάνει πράγματι ο σκύλος τόν αφέντη του και χάνει κανείς συναφώς τούς φίλους του και πιο γενικά τήν έννοια τής φιλίας και τής έχθρας, τής συμμαχίας και τής αντιπαλότητας, καθώς τό μόνο κίνητρο που κινεί τά πράγματα και προωθεί τίς λύσεις είναι τό ίδιον ύφελος τού ενός και τού άλλου ισχυρού, νομίζουμε οι Έλληνες, ουσιαστικά

πάλι μόνοι τους, πως η καλύτερη λύση είναι η οχύρωσή μας πίσω από μερικές λέξεις.

Η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου και πάλι βρέθηκε από τή μεριά εκείνων που προτιμούν νά αγαπούν τήν πατρίδα τους όχι μέ λέξεις αλλά μέ πράγματα. Δέν έβγαζε λόγους γιά τή Θράκη, τήν αγαπούσε έμπρακτα μελετώντας τόν λαϊκό της πολιτισμό και μάλιστα χωρίς κανένα ίχνος ρατσισμού, μελετώντας τή λαϊκή λατρεία, τή λαϊκή τέχνη, τή ζωή τών παλαιούτερων λαϊκών ανθρώπων τής Θράκης, μεγάλα αλλά και μικρά θέματα, τό παραμύθι, τήν παροιμία, τό νυχτέρι, τόν τσεβρέ, μέ κείνο τό ήθος που τό διδάσκεται όποιος σκύβει πάνω στόν λαϊκό πολιτισμό. Αφήνω που, προϋπόθεση γιά νά σκύψεις επάνω του είναι τό νά έχεις ήδη εκείνο τό ήθος που δίνει τήν οφειλόμενη σημασία και οξεία και στά μικρά και ταπεινά, τά οποία εξ άλλου πάρα πολλές φορές αποδείχνεται πως έχουν στό βάθος αξέια μεγάλη και υψηλή.

Σ' ένα της βιβλίο τού 1979, η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, μιλώντας μεταξύ άλλων γιά τή λαϊκή λατρεία, σημειώνει πως στίς δύσκολες ώρες τής ζωής του ο άνθρωπος αισθάνεται αφρόρητα μόνος, άν δέν τόν θερμαίνει η πίστη στό Θεό. Άλλα βέβαια, υπάρχουν διαφόρων ειδών λατρείες. Εξ ίσου θά έλεγα λυτρωτικές.

Η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, χωρίς νά πάψει νά είναι ένας αφοσιωμένος στή χριστιανική λατρεία άνθρωπος, άσκησε τούλαχιστον και άλλη μία λατρεία, αυτή τού παραδοσιακού λαϊκού πολιτισμού, συναρτημένου πρός τή Θράκη. Μόλις τό καλοκαίρι τού 1992 υπέγραψε τό ακόλουθο προλογικό σπιείωμα:

«Η Μητέρα μου, απόφοιτος τού Ζαππείου παρθεναγωγείου τής Κωνσταντινούπολεως, αγαπούσε μέ πάθος τήν πατρίδα της, τή Θράκη. Αυτή τή λατρεία τή μετέδωσε και σέ μάς τά παι-

* Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών. Τό κείμενο αποτελεί τήν απομαγνηφράνηση τής ομιλίας του στό φιλολογικό μνημόσυνο πρός τιμήν τής Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου, που πραγματοποίησε η Εταιρεία τήν 17/1/1994.

Πατριαρχεῖο, 1952.

διά της, μέ τις συναρπαστικές διηγήσεις της γιώρα από τήν παραδοσιακή ζωή, τίς πολιτιστικές και καλλιτεχνικές εκδηλώσεις τής περιοχής αυτής, που στάθηκε αιώνες ολόκληρον τό προπτίγιο τού πολιτισμού. Έτσι μεγαλώσαμε και πασχίσαμε νά μεταλαμπαδεύσουμε στά παιδιά μας τά αισθήματά μας γιά τήν ιδιαίτερη πατρίδα μας, που γνώρισε τοσες επιδρομές και καταστροφές στήν μακραίωνη ιστορία της». Αντό νομίζω τά λέει όλα.

Η Μουσιοπούλου, παρά τίς προηγούμενες σπουδές της, όταν αιροσιώθηκε στίς λαογραφικές εργασίες της και επέλεξε τόν τρόπο τής απλής χωρίς σοβαροφανείς εργηνείς εξιστόρησης και αιφήγησης, θέλοντας σχεδόν νά ταυτισθεί μέ τούς απλούς πληροφορητές της, εκτενείς πίνακες τών οποίων δημοσιεύει σχεδόν σε κάθε της βιβλίο, προσδίδοντας έτσι τό γνώρισμα τής προφορικής και βιωμένης μαρτυρίας, χωρίς νά παραλείπει νά αναφέρεται και σέ ειδικότερη λαογραφική βιβλιογραφία, κατά βάση επέλεξε, όπως είπα, τόν τρόπο τής σχεδόν νοσταλγικής αναπόλησης, που μεταβάλλει τήν πραγματικότητα τού χθές και σέ μέμονο, χωρίς εν τούτοις στήν προκειμένη περίπτωση νά περισσεύει ο σινναισθηματικός λόγος, χωρίς τήν όχι σπάνια εμφανιζόμενη υπέρμετη ρητορική.

Απεναντίας, ο τρόπος εξιστόρησης και αιφήγησης τής Καλλιόπης Παπαθανάση - Μουσιοπούλου ξέρει νά ισορροπεί ανάμεσα στή νοσταλγία, τήν ηρεμία και νηφαλιότητα. Ακόμη και ο μεγάλος πειρασμός τών υπερβολών μάς λαογραφίσ τής συνέγειας, η οποία συνδέει πολλές φορές αβασινιστα στοιχεία ή και ολότητες τού Ελληνικού πολιτισμού μέ τήν Ελληνική αρχαιότητα και στήν οποία είναι επιφερείς όχι μάνον ερασιτέχνες, αλλά και επιστήμονες λαογράφοι, εδώ στίς εργασίες τής Μουσιοπούλου είναι ο πειρασμός αυτός περιορισμένος σέ ανεκτά και καπανοπτά όρια.

Μέ αυτές τίς προδιαγραφές έπλασε η Καλλιόπη Παπαθανάση - Μουσιοπούλου τό έργο της, που μπορούμε νά τό χαρακτηρίσουμε ως ένα μυθιστόρημα μέ τήν έννοια που έδωσε ο Σεφέρης στή λέξη.

Μπορούμε δηλαδή νά τό διαβάσουμε σάν αποστήματα μιάς ιστορίας. Ήλθο νά πά στο-

ρικής πραγματικής ζωής, που όντως έλαβε χώρα σέ ορισμένο τόπο και χρόνο, αλλά τώρα πιά έγινε ώπως είπα και μύθος, ένα είδος μυθικής ζωής στήν αναπαράστασή της.

Μ' ένα δείγμα από τό βιβλίο της γιά τή Θρακιώτισσα μάνα κλείνω τή συμμετοχή μου στό πνευματικό μνημόσυνο αυτού τού εκλεκτού σεμινού και ευγενικού μέλους τής Εταιρείας μας.

Η σελίδα είναι επίτηδες προκλητική - άν θελετε - ώστε νά διερωτάται ενδεχομένως κάποιος, γιατί νά πρέπει νά διασώζονται τέτοια δείγματα μέσα στά λαογραφικά βιβλία.

Η σύγχρονη προπέτεια τών διανοούμενων άς μή σπεύσει νά τήν καταδικάσει. Άς συγκρίνει προηγούμενως τά δρώμενα εκείνα που αποκαθιστούσαν μιά ξενίζουσα έστω, μέ τά αλλόκοτα γιά μάς τελετουργικά, μεταφυσική επαφή μέ τόν θάνατο, μέ τίς σημερινές εκατόμβες βιαίων θανάτων και ύστερα άν μπορεί άς φίξει ο πολιτισμένος αυτός τό ανάθεμα στίς απολίτιστες μητέρες μας και τούς απολίτιστους πατέρες μας:

«Έλεγαν ότι, άν πέθαινε κάποιος σπιτικός και δέν ξυπνούσαν τό μωρό, πάθαινε "νυχτοπάτημα", αδυνάτιζε και έχανε τήν όρεξή του. Τότε στήν περιοχή Διδυμοτείχου, τά ξημερώματα Σαββάτου, η μάνα έπαιρνε τό μωρό και τό πήγαινε αμίλητη στό νεκροταφείο. Τήν ακολουθούσαν συγγένισσα μέ ρουχαλάκια τού μωρού. Μόλις έφταναν στό μνήμα τού "πεθαμένου που πάτησε" τό μωρό ο ίσκιος του, η μάνα απίθωνε τό παιδί στήν πλάκα τού μνήματος λέγοντας τρείς φορές: "Σύ τό πάτησες κι' αυτό θά σέ πατήσει". Μετά έφενγε αμίλητη, η συγγένισσα αφήνει στό μνήμα ρουχαλάκια τού μωρού, έπαιρνε τό μωρό αγκαλιά, αφού έλεγε τρείς φορές τά ίδια λόγια. Γύριζαν αμίλητες στό σπίτι, αφού περνούσαν από τρείς φούνοντας, που ανήκαν σέ πρωτοστέφανους, και έπαιρναν στάχτη. Τήν κοσκίνιζαν μέ ανάποδη σίτα τρείς φορές, τήν έριζαν σέ νερό, όπου βουτούσαν τό μωρό. Στραγγίζαν τό σταχτόνερο από ψιλό τοιλάπιν γιά νά γίνει η στάχτη σκληρός σβώλος, που άν τόν έσπαζες, όπως διατείνονταν οι γυναίκες, θά έβρισκες πολύχρωμες κλωστές. Η διαδικασία αυτή γινόταν τρία Σάββατα. Τό μωρό γιατρευόταν».

